

POMPILIU ELIADE

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

N° 16281

CU PRIVIRE LA

MAURICE MAETERLINCK

BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE EDITURĂ «FLACĂRA»

17 Strada Academiei, 17

1912

~~1277~~ 1277.

POMPILIU ELIADE

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No 16281

CU PRIVIRE

LA

MAURICE MAETERLINCK

b 268003

BUCUREȘTI

Institutul de Editură «Flacăra»
17 Strada Academiei, 17

1912

2171.

BUCURESTI

COTA

1277

CONTROL 195

RC 22/03

J

Cumpărat dela libr. Spetia

B.C.U. Bucuresti

C2171

I.

Tăcere ! Acesta va fi cel din urmă rod al cercetărilor noastre, acesta să fie și cel d'întâi al nostru cuvânt. Tăcere pe buzele noastre, tăcere în sufletele noastre ! Tăcere pentru acum și pentru totdeauna ! Tăcere pentru cele ce ne va putea spune Maurice Maeterlinck și pentru ceea ce cuvântul nedestoinic nu va fi în stare să exprime !

Vă cer, în numele gânditorului dela Saint-Wandrille, această sfortare, această jertfă dureroasă, «supraomenească», nu numai pentru rasa noastră românească, rasă cu puține porniri firești spre tăcere, rasă care nu cunoaște încă farmecul sfânt al tăcerii, rasă prigonitoare și ucigătoare de tăcere, rasă care judecă și cântărește pe oameni după cantitatea vorbelor și nu după calitatea tăcerii..

Nu vă aduceți învinuiri deșarte ! Liniștiți-vă ! Se pare că-i e tot așa de greu omului să tacă, pretutindeni pe lume, la toate gradele de latitudine și de

civilizație. Iar mintea omenească, avocat sofist, a găsit îndată îndreptările ei spre a se lăsa să alunece pe povârnișul îmbătător al vorbirii: ea-și dovedește pedeoparte «primejdia tăcerii», pe de alta «folosul netăgăduit al cuvântului».

Are dreptate mintea omenească. Când două suflete nu se mai aud, se văd... aproape se pipăe. Și câți oameni sunt doritori să li se deslușească dintr'o dată și până în adânc tot sufletul? Ați băgat de seamă? Pe puțini oameni îi îngăduim în intimitatea convorbirilor noastre, pe și mai puțini în aceea a tăcerii noastre. Când ni se vestește o vizită neplăcută sau neașteptată, cel d'întâi gând al nostru e să scăpăm cât mai repede de acest turburător al liniștei noastre: îi ieșim înainte, îl întrebăm de grabă ce dorește, îi împărtășim cu aceeași viteză ce avem de spus, și suntem zoriți să rămânem numai cu acei ce au dreptul să citească în adâncurile noastre tăcute. De asemenea, când trei sau mai multe persoane se întâlnesc — mai ales când e vorba de veselie — întâia lor grijă e de a goni pe «dușmanul nevăzut», de a-și ascunde cât mai mult sufletele la spatele convorbirilor neîntrerupte și astfel multe prietenii își au obârșia jor în această ură firească, instinctivă a tăcerii. De s'ar privi, în tăcere, mai îndelung, cine știe ce amestecuri sufletești s'ar zămisli deodată?

Dar cuvântul își are — pe de altă parte — folosul lui netăgăduit, vraja lui nespūsă! «Cuvântul

exprimă cugetarea, sufletul». Biata minte ! «Exprimă?» Invăluie, știrbește, înlătură cugetarea și sufletul. Căci el nu destăinuiește — și încă stângaci ! — decât o parte foarte neînsemnată a gândirii, care și dânsa e o parte foarte neînsemnată a sufletului. Nu simțim cu toții că «îndată ce începem să vorbim, niște porți dumnezeiești se închid undeva, pe lume»? Ce e gândirea, ce e toată mintea omenească ? E, cel mult, ulița cea mare a unei imense Capitale a unei Îm. ărății fără sfârșit. Impărăția fără sfârșit e sufletul, imensa Capitală e brâul larg de lumină și de întunerec ce înconjură conștiința fiecăruia. Cuvintele sunt niște biete fășii de materie, cari încearcă să străbată într'o sferă unde materia nu mai stăpânește. Cuvântul e numărul de ordine al tablourilor minunate dintr'un muzău. Ce număr purta «*Gioconda*» la Louvre ? Purta numărul C, 1601. Ce înseamnă acest număr ? Și dacă rostim «C, 1601», aceasta ne aduce aminte și zâmbetul plin de farmec al Giocondei ? ori mâinile ei divin împreunate ? ori peizagiul sfios de coline și de zare, din fundul căruia parcă se deslușește, se desprinde și înaintează Monna Lisa ? Și «C. 1601» ne va ajuta să o regăsim vreodată ? Pe altă cale dar decât pe calea cuvântului, pe calea opusă cuvântului, de vom găsi adevărul, mulțumirea !...

Sunt însă două feluri de tăceri, și firește că nu vorbim decât de tăcerea *activă*, de aceea care caută, care se cufundă, care scormonește în adâncul

nostru sufletesc, de tăcerea roditoare, semnul superiorității lăuntrice, și nu de tăcerea *pasivă*, pe care o cunosc și animalele, și plantele dimprejurul nostru, și lucrurile neînsuflețite, și somnul, și moartea;—e vorba de acea uneltă sufletească, de acea «vorbire interioară», dacă vreți, pe care omul și o îndreaptă sieși, pe care sufletul o îndreaptă sufletului, vorbire care aduce aminte, întru câtva, pe cea «exterioară», deși e cu totul opusă aceleia: căci, pe când aceea e asemenea unui bloc uriaș de gheață care astupă ieșirile și intrările sufletului, care împiedecă drumul sufletului,—aceasta, vorbirea internă, în atingere cu căldura sufletului, se preschimbă într'o apă, ce ia forma tuturor cotiturilor sufletești,... apoi într'un fum ce străbate, neturburat, despicăturile cele mai fine ale sufletului,... apoi în ceva și mai subtil—fără nume în vre-o limbă—, pe care ochiul nu-l mai deslușește, pe care gândirea nu-l va mai desluși în curând, pe care inconștientul singur îl mai simte...

mai încet, tot mai încet,
mai departe, mai departe....

până ce urma lui pare a se pierde cu desăvârșire
în adâncul cel mai tănuț al sufletului...

Dar, admitând că ieșim biruitori din această
sforțare supraomenească a tăcerii, ce se întâmplă
oare? Ce câștigă sufletul?—Ce câștigă? Totul. De-

venim atât de perfecți cât îi e îngăduit speței noastre să devină și atât de știutori cât îi e îngăduit speței noastre. Nici o sforțare nouă. Suntem desăvârșiți în fundul nostru. Ajunge să ne reculegem, să tăcem. Nu e vorba să ne preschimbăm, ci să ne privim o clipă. A se privi e a se preschimba. Căci ce înseamnă a se privi? «E a lăsa să vorbească îngerii din fundul sufletelor noastre»... Firește, cei mai mulți din noi zâmbim. Dar încercați odată să vă rețineți limbile,—măcar o singură zi: veți fi surprinși de câte vă veți povesti singuri, de câte știați mai dinainte asupra celor dimprejur, asupra vieții omenești, asupra soartei care stăpânește viața omenească, asupra trecutului, asupra viitorului. Suntem așa de aproape de porțile adevărului, de porțile cerului! N'avem decât să facem un pas... nu e nevoie! N'avem decât să întindem mâna... nu e nevoie!... *Suntem în cer!* Avem în noi cea mai mare comoară de pe lume, întreaga comoară a celor desmoșteniți... «*Le Trésor des Humbles*»: Sufletul!!

Deschide-ți vecinic ochii mari... în spre tine!... ațintește-ți urechile înăuntru tău... în pândirea Dumnezeului care trece... ori se ascunde: căci miile lui viclenii, odată ce ai învățat să le cunoști, devin așa de zâmbitoare și atât de simple!... Orice viață e mare, dacă știi să o privești. Tot ce ți se întâmplă este mare, dacă știi să îl privești... Dar de ce așteptați ca bolta cerului să se deschidă în zgomotul

fulgerului? Luați seama la clipele în care se deschide pe tăcute.... Și se deschide în toate clipele!

Această povată trebuie cu deosebire urmată astăzi, — în aceste vremuri hotărâtoare, când sufletul omenesc trece printr'una din crizele lui cele mai puternice. Sufletul omenesc încearcă, de un număr de ani, să ridice și să înlăture greaua povară a materiei care-l apasă. Asistăm la o deșteptare a sufletului. Oamenii se simt mai aproape de ei înșiși și mai aproape de frații lor. Pretutindeni dăm de urmele unei alte vieți, pe care nu știm să ne-o lămurim...

În știință, puteri ascunse, nebănuite, par a se trezi ca din letargie împrejurul nostru: telepatie, levitație, proprietăți necunoscute ale materiei radiante. Și aceasta tocmai într'un timp când știința oficială sufletească încetează tot mai mult de a fi o știință adevărat sufletească, o psihologie (dela ψυχή) spre a deveni pe zi ce merge o știință mai mult a trupului, o somatologie (dela σῶμα), materializând tot mai mult sufletul, în care nu mai găsim azi decât «celule», decât «fibre», decât «senzații»...

În arte, Wagner introduce o nouă concepție a muzicii; pictorii pre-rafaeliți, Puvis de Chavannes, sculptorul Rodin, o alta a artelor plastice; poeții simbolisți, Ibsen, Tolstoi, o alta a artei cuvântului; — concepții cari, toate, ținesc să desrobească, să

înalțe, să idealizeze arta, să o facă destoinică, să pătrundă tot mai mult în noaptea până acum nepătrunsă a inimei noastre.

«Să fim cuminți! Trebuie să fie o pricină pentru care sufletul nostru se frământă!»

Și tot așa, în științele numite sociale, în viața de toate zilele. Știți oare că azi e mai greu, ca alte dăți, să tăinuim simțimintele și gândirile noastre din ajun, că *chipul* nostru se răsvrătește împotriva însărcinării pe care i-o dăm de veacuri de a ascunde ce se petrece în lumea conștiinței și a faptelor noastre, că vrea, dimpotrivă, să se preschimbe într'o oglindă, că, astfel, gândirile și faptele noastre merg singure înaintea noastră să se vestească celorlalți semenii, — că nu mai e mijloc să tăinuim nimic, nici chiar fințelor puțin pregătite pentru viață, obicinuite de veacuri de a fi ademenite de privirile și de cuvintele noastre înșelătoare și cari par a fi căpătat deodată, de sus, un dar deosebit de a citi în suflete?

«Savez-vous bien — et c'est une vérité inquiétante et étrange —, savez-vous bien que si vous n'êtes pas bon, il est plus que probable que votre présence le proclame aujourd'hui cent fois plus clairement qu'elle ne l'eût fait il y a deux ou trois siècles? Savez-vous bien que si vous avez attristé une seule âme ce matin, l'âme de ce paysan avec qui vous allez vous entretenir de l'orage ou des pluies, a été avertie avant même que sa main ait entr'ouvert la porte? Assumez le visage d'un saint, d'un

martyr, d'un héros, l'oeil de l'enfant qui vous rencontre ne vous saluera pas du même regard inaccessible si vous portez en vous une pensée mauvaise, une injustice ou les larmes d'un frère. Il y a cent ans, son âme eût peut-être passé à côté de la vôtre, inattentive»...*)

Și pentru toate aceste cuvinte, să așteptăm, în tăcere....

Poate vom auzi în curînd murmurul zeilor....

*) «*Le Réveil de l'âme*» in *Le Trésor des Humbles*, 64ème édition, Paris, Mercure de France, 1910 (Intăia ediție e din 1896), pp. 40-41.

II.

Toată această gândire filosofică e puțin originală. O întâlnim în vechiul misticism a lui Plotin (veacul al treilea după Christos), din care autorul citează rânduri minunate; o regăsim în misticul mai nou, din veacul al XIV-lea, călugărul olandez Ruysbroeck, numit «l'Admirable», pe ale cărui «Noces Spirituelles», le tălmăcește autorul nostru; în misticul german din veacul al XVIII-lea, Novalis, din care dânsul traduce «Les Fragments à Sais»; în Emerson *), filosoful american contemporan, pe ale cărui «Sept Essais», șubred înfățișate în limba franceză de un oare-care domn M. Mali, Maeterlink le întovărășește de o prefață. Mai recunoaștem această concepție în Carlyle, în preceptele re-

* «L'homme est un Dieu qui s'ignore» (Trésor des humbles, p. 126). «C'est là haut que nous sommes» (p. 129). «Il n'y a point de petite vie» (p. 134). «Il faut vivre, car il ne se passe pas une seconde sans mystère» (p. 133), etc.

ligiunii creștine și cu deosebire în doctrinele școalei spiritiste contimporane *)

Pe de altă parte, limba din când în când necorectă, stilul neegal, metaforele cu mult prea numeroase și nu în totdeauna limpezi în care se îmbracă scrierile din întâia fază ale lui Maurice Maeterlink, — nu le dă dreptul să asvârle în umbră pe acelea ce le-au inspirat sau le-au dat naștere. Lăsând la o parte pe Isus, a cărui formă de expunere va ști în totdeauna să întunece, prin simplitatea ei, prin plasticitatea și prin puterea ei de convingere, pe a tuturor literaților ce vor veni mai în urmă, — și mărginindu-ne la cei trei precursori direcți, mărturisiți fără înconjur, citați la fiecare pas, studiați cu rivnă în capitule speciale, —

*) Vezi întreg studiul «Les Avertis». (Ib., pp. 47—58), precum și afirmările : «L'âme est une chose qui peut ne plus monter, mais qui ne peut jamais descendre (p. 16).» «Au-dessus de nos têtes brille, au centre du ciel, l'étoile de l'amour qui nous est destiné» (p. 75). «Nous sommes entre les mains de puissances étranges, et nous sommes sur le point de soupçonner leurs intentions» (p. 187). «Nous ne nous sommes plus revus, nous ne nous reverrons peut-être plus avant des siècles (p. 215)» «Toutes les âmes de nos frères rôdent sans cesse autour de nous, en quête d'un baiser, et n'attendent qu'un signe» (p. 218). «S'il est vrai que la création ne s'arrête pas à l'homme et que des être supérieurs et invisibles nous entourent...» (p. 226). S'ar crede, pe alocurea, glasul însuși al lui Allan Kardec sau al unui Léon Denis.

ni se pare că Novalis are mai multă căldură în desfășurarea gândirii, Ruysbroek «l'Admirable» mai multă adâncime, Emerson mai multă bărbăție.

Ceea-ce întocmește însă darul deosebit al lui Maurice Maeterlinck și dă cugetării lui o înfățișare cu totul personală e — în întâiul rând — acel vestmânt științific și modern, cu care-și învâluie misticismul său: deși aproape nu ne vorbește decât despre lucruri pe care speța noastră le-a auzit în veacul al XVIII-lea, în al XIV-lea, în al III-lea al erei noastre,... pe unele, tocmai în întâiele vremuri ale apariției ei pe această planetă, — totuși îl simțim alături de noi, îl recunoaștem ca pe unul dintre ai noștri, ne amintim a-l fi avut, până mai deunăzi, lângă noi, pe băncile școalei: gândirea lui învechită pare a se zămisi, acum întâi, dinaintea ochilor noștri uimiți, la căldura și din elementele vieții noastre de toate zilele.

În al doilea rând, această operă se deosebește prin bunătatea ei desăvârșită, prin nota ei neașteptată de milă, de îndurare, de dragoste nețăr-murită a aproapelui...

Apoi, prin poezia adâncă și curată ce învâluie întreagă această gândire și expunere,— și din care pare a izvorî gândire și expunere...

În sfârșit, și cu deosebire, ceea ce desparte pe Maeterlinck de toți predecesorii și inspiratorii săi, e că a știut, cel d'întâi, să tragă o concluzie artistică din meditățile lui asupra soartei omenirii, să în-

temeieze pe cercetarea lui mistică o întreagă estetică, și pe această estetică, o întreagă operă literară [efectivă. Scrierea «*Le Trésor des Humbles*» slujește de cheie a acestei prime activități a autorului, a acestei prime faze a talentului său, sau, cum se zice în istoria artelor plastice, a acestei «prime maniere».

Fiindcă noi nu mai suntem astăzi alcătuiți sufletește ca strămoșii noștri ;

fiindcă astăzi faptul chiar al existenței noastre e ceea-ce uimește mai mult această existență ;

fiindcă asistăm la un fel de deșteptare a sufletului ;

fiindcă vrem să trăim o viață din ce în ce mai plină de înțelesuri tănuite și mai adâncă ;

fiindcă, de toate părțile, auzim murmurele fatalității a tot puternice ;

fiindcă am încetat de a ne sbuciuma ca alte dăți sau, cel puțin, ne îndrumăm spre o viață chinuită din ce în ce mai puțin de frământările epocilor de altă dată ;

fiindcă rostul vieții se desfășură tot mai mult în tăcere... :

arta de altă dată nu mai poate fi arta vârstei noastre, — teatrul care a mulțumit pe strămoșii noștri nu ne mai poate mulțumi astăzi pe noi.

Se cuvine dar să ne apropiăm tot mai mult de sfera în care omul trăiește aevă, de adâncurile

lui nepătrunse; ne trebuie un teatru — cum să-i zicem? — *static*, adică un teatru rod al meditației lăuntrice, un teatru al imobilității și al tăcerii, în locul teatrului *dinamic* de până acum, icoană a sbuciumărilor și a frământărilor, teatru al cuvântului zadarnic; ne trebuie un *teatru intern*, al *incons-cientului*, în deosebire de *teatrul extern și cons-cient* de până ieri, un *teatru mistic*, adică un teatru al celor două mari taine: taina cea mare care stăpânește în noi și taina cea mare care stăpânește împrejurul nostru, — taina care ne împinge cu cruzime spre existență, și taina care ne ucide apoi fără milă, — taina care ia subț ocrotirea ei speța noastră întreagă și taina care prigonește pe individ: Dragostea, Moartea.

De aci, cele două categorii de piese de teatru din «prima manieră» a lui Maurice Maeterlinck: piesele Dragostei și piesele Morții.

Printre cele d'întâi: *Pelléas et Mélisande* (1892), *Alladine et Pallomidès* (1894), *Aglavaine et Sélyzette* (1896), sau mai scurt «*Mélisande*», «*Alladine*», «*Aglavaine*», după numele eroinelor, al căror nume, acum auzit întâi, trebuie să ne rămână vecinic în minte. Aceste trei piese întocmesc una și aceeași piesă de teatru, fiind vorba în câte trele, sub nume diferite, de una și aceeași eroină, de unul și același simbol, de una și aceeași țesă sufletească și morală, pe care o înfățișază autorul.

Ce sunt aceste «*Mélisande*», «*Alladine*», «*Agla-vaine?*» Sunt simbolul (căci, repețim, aceste trei nume, acum auzite întâi, sunt alese într'adins spre a nu aminti bine nici o țară de până acum, și nici o epocă istorică bine hotărâtă, — spre a avea drept apoi să le înfățișeze și să le amintească pe toate), sunt simbolul femeii sau mai bine al acelei ființe omenești în genere, de o curățenie sufletească fără seamăn și care totuși se face vinovată, cu știre, aproape cu voie, de cea mai mare nelegiuire, pe care duhul omenesc conscient a putut-o recunoaște până acum sau a hotărât-o — în falsă lui «înțelepciune», — ca atare: păcatul dragostei neîngăduite, păcatul dragostei în afară de legile omenești, — adulterul.

Numai împrejurările în cari această «cumplită nelegiuire» se făptuește, și numai stările sufletești ale personajilor ce, după canoanele vieții obștești, ar avea drept să se împotrivescă dragostei eroicelor —, se schimbă dela una la alta.

În *Mélisande* e vorba de păcatul unei tinere femei cu fratele soțului ei; în *Alladine* de păcatul unei femei cu ginerile bărbatului ei (bătrânul e căsătorit a doua oară); în *Aglavaine* de păcatul făptuit cu bărbatul celei mai bune prietene.

Vecinic aceeaș greșală, greșala vecinică a romanelor și a pieselor de teatru de o sută de ani în coace! Ce e nou e chipul în care e pusă problema și chipul în care e deslegată. Ființa «vinovată» —

numească-se ea *Mélisande*, *Alladine*, *Aglavaine*, — e în realitate, o ființă curată sufletește, înaintea, în urma și... da, chiar în clipa păcatului. Femea frumoasă sufletește, cum e frumoasă trupește, frumoasă ca perii ei cei undulați,... căci părul e atributul cel mai desăvârșit, în Maeterlinck, al frumuseței femei.

Fiind curate, fiind frumoase, fiind vrednice de plâns, trebuie iertate eroinele, trebuie iertată ființa omenească. — Trebuie iertată *Mélisande* de către soțul ei Goland și toată vina păcatului ei trebuie aruncată mai de grabă asupra acestui soț, prea conscient, prea indiscret, prea răsbunător, rău cunoscător al sufletului omenesc și pentru care largul sufletesc omenesc se reduce la clipa îngustă a gândirii. Iată-l cum urmărește cu cruzime pe cei doi îndrăgostiți, făcându-și sieși tot atât de mult rău cât și lor, cum îi surprinde, cum îi pedepsește... Și de ce toată această frământare deșartă? Numai fiindcă: «*Acesta este obiceiul... o, numai fiindcă așa este obiceiul!*». Dar va fi pedepsit el însuși de chiar acest cuget care l-a înșelat, își va recunoaște greșeala neiertată în clipa în care se va stinge sfânta vinovată *Mélisande* și ne va destăinui atunci adevărul plin de bunătate și de iertare pe care-l va descoperi în clipa prea târzie: «*Am ucis pe nedrept... Să nu le vie să plângă și pietrelor? Se sărutaseră și ei ca niște copilași! Numai atât: se sărutaseră! Erau fratele și sora! Și eu, eu numai*

decât... Am făcut-o fără voia mea, la adică. Am făcut-o fără voia mea!...» — La atât se reduce vina cea mai mare omenească, văzută la lumina adevărului.

Și tot așa trebuiesc iertate *Alladine* și *Aglavaine*. Indrăgostindu-se cu *Pallomidès*, *Alladine* înșală în același timp pe bătrânul *Ablamorre*, soțul ei, și pe fiica acestuia, *Astolaine*, soția lui *Pallomidès*. Bătrânul își va răsbuna închizând pe îndrăgostiți într'o peșteră fermecată, dar îndată, înebunit de remușcarea pedepsei nedrepte, va fugi, lăsând să i se piardă pe veci urmele... pe când fiica lui, *Astolaine*, va ajuta celor nenorociți să iasă din peșteră. Ei vor muri totuși, nu din pricina pedepsei îndurate, nu din a vreunei remușcări... ci fiindcă recunosc, la lumină, că peștera dragostei în care fuseră închisi spre osândă — (simbol!) — nu era în realitate așa de nespus de frumoasă cât li se păruse lor în ajun... în întunecimile dragostei... — Despre ce vină omenească se mai poate vorbi în fața acestei descoperiri fulgerătoare?

În «*Aglavaine et Sélyzette*», autorul are tăria să meargă și mai departe. Fimța superioară, *Sélyzette*, deși iubește pe bărbatul ei *Méleandre*, poate mai mult decât chiar prietena ei *Aglavaine*, deși e «înșelată» în același timp de aceste două ființe, pe cari le iubea mai mult pe ține, simte forța oarbă care împinge pe cei doi îndrăgostiți unul în brațele altuia, se urcă în turnul ei favorit, pe a cărui

cheie o avea ea singură (turn, cheie, noi simboluri!) și de acolo se asvârlă în mare, silind pe cei îndrăgostiți să creadă că moartea ei se datorește unei simple împrejurări :

— Je suis tombée en me penchant...

și le curmă orice dorință de a întreba mai departe, afirmând din nou cu tărie :

— Je suis tombée en me penchant.

Nevoită să jure, jură, dându-și sufletul :

— Je suis... je suis tombée en me penchant...

Vor continua dânșii să se mai iubească după jertfa cea mare a Sélyzettei? Vor pricepe ei vreodată această jertfă?... *Chi lo sa!*... Poate că da, și poate că se vor iubi mai departe... pe veci... sau atâta timp cât nu-și vor da seama de frumusețea amăgitoare a acestei peșteri a dragostei în care se găesc, împotriva voinții lor, închiși...

Iartă crudul Goland, iartă blânda Astolaine, iartă sufletul uriaș al Sélyzettei,... iartă, mai ales, din turnul său înalt, Maurice Maeterlinck, turn a cărui cheie se numește minunata lui scriere filozofică *«Le Trésor des Humbles»*...

Și de ce nu am ierta noi toți? de ce nu am ierta, și nu am iubi, și nu am deplânge pe toate frumoasele Mélisande, Alladine, Aglavaine din mijlocul nostru? De ce nu le-am jertfi sufletul nostru, în loc de a le cere să ni-l jertfească pe al lor?

Sunt nevinovate, sunt frumoase... «ca perii lor călduți și moi, ca și cum ar cădea din cer!»

Cum le-am osândi? Dacă au făptuit vina lor, a fost, firește, printr'un act de gândire și tot printr'un act de gândire, poate, le-am învinui! Dar în fundul sufletului lor, în lumea adevărului însuși, acele ființe sînt curate — iar în fundul sufletului nostru, în lumea bunătății desăvârșite, noi le pricepem și le deslegăm păcatul...

Și apoi, cum ar putea o ființă omenească, în scurta și întristata ei existență, să cunoască adevărata ei cărare? Cine ne-a spus vreodată, hotărât, în această viață, care este drumul cel bun de urmat, drumul binelui, drumul datoriei, — sau dacă măcar avem de împlinit vreo datorie?... Cuvinte!.. Fraze!!... Speța noastră nu știe până azi nici măcar cu ce trebuie să-și hrănească trupul!.. De câțiva ani se vorbește de «un nou regim», de lepădarea cărnurilor din hrană, de încercarea unui sistem vegetarian. . . Și suntem încredințați de către unii că «toți câți s'au supus acestui sfat și-au simțit puterile lor crescând, sănătatea lor înzdrevenindu-se, duhul lor ușurându-se și curățindu-se ca la ieșirea dintr'o temniță de veacuri, dezgustătoare și ticăloasă» *). — Și dacă nu știm nimic până acum asupra hranei adevărate pe care suntem în drept să o dăm trupului nostru, cine ne poate vorbi

* *Le Temple enseveli* (p. 188.)

cu încredere, — ba cu strășnicie! — de hrana pe care *trebuie* să o dăm sufletelor noastre?

În sfârșit, nu părem fie-care din noi urmăriți de «Steaua» noastră? Suntem totdeauna vinovați la întâia înfățișare — nevinovați, când stăm să ne reculegem puțin. Gândirea cea îngustă se înșală, sufletul — larg — nu. Nu simțim cu toții, îndată după făptuirea unei vine, că suntem mai ușurați în adâncul nostru, ca și cum n'am fi făcut alt decât să ne supunem unei legi vecinice?... Și, înainte de făptuirea vinei, nu simțim toți un număr mare de puteri dușmane nevăzute, ce mișună împrejurul nostru, ce-și au culcușul în noi?... Ele știu ce fac și ce ne împing să facem... și când ne aduc, fără voia noastră, dinaintea faptului, ne înștiințează — șirete — cu jumătate de glas... nu atât cât să ne oprească din drum,... ci atât cât să ne facă să ne pară rău... când va fi prea târziu... că nu am ascultat cu mai multă băgare de seamă povețele lor nehotărâte și batjocoritoare. Ce țintă vor fi urmărind aceste puteri dușmane ce doresc pierderea noastră, ca și cum nu ar fi să piară dimpreună cu noi, ca și cum nu ar trăi sub țeasta noastră!?

•Il y a des puissances mystérieuses qui règnent en nous-mêmes et qui semblent d'accord avec les aventures. Nous portons tous des ennemis dans notre âme. Elles savent ce qu'elles font et ce qu'elles nous font faire; et lorsqu'elles nous conduisent à l'événement, elles nous

préviennent à demi-mots, trop peu pour nous arrêter sur la route, mais assez pour nous faire regretter, lorsqu'il sera trop tard, de n'avoir pas écouté trop attentivement leurs conseils indécis et moqueurs. Où veulent-elles venir, ces puissances qui désirent notre perte, comme si elles étaient indépendantes et ne périssaient pas avec nous, encore qu'elles ne vivent qu'en nous? Qu'est-ce qui met en mouvement tous les complices de l'Univers qui se nouent de notre sang? *)

Să ne gândim deci îndelung înainte de a rosti cuvântul hotărâtor al osândei. Să trecem dincolo de gândire, să simțim adânc, să pătrundem cu tot sufletul nostru rostul celor întâmplare. Să ștergem din cuvintele noastre de toată ziua pe acelea protivnice adevărului și bunătății desăvârșite. Să ne cunoaștem pe noi înși-ne, înainte de a îndrăzni să privim în față pe alții și, pentru toate greșelile semenilor noștri.. Indurare!

1) *Le Trésor des Humbles*, pp. 191 — 192. Vezi și întregă piesa *Les Aveugles*, (Théâtre, I), simbol înfloritor al soartei noastre oarbe pe pământ.

III

Deasupra acestei fatalități lăuntrice, ce cârmuește pornirile sufletului, există o fatalitate externă ce cârmuește rostul vieții noastre întregi. Deasupra dramelor dragostei, ce ne insuflă simțimântul iertării, sunt dramele ursitii și ale morții, ce ne insuflă groaza și mila : *La Princesse Maleine* (1891) sau, mai adevărat, «Moartea Prințesei Maleine», *La Mort de Tintagiles* (1894) sau «a micului prinț Tintagiles» *L'Intruse* (1891) sau «Moartea unei mume de familie» *L'Intérieur* (1894) sau «Moartea unei fete tinere».

Intocmai ca fatalitatea dinăuntrul nostru — și mai mult decât dânsa — cea din afară nu știe ce e mila și nu vrea să știe ce e logica. De ce mica prințesă Maleine (15 ani, — nevinovată, — încântătoare) e urmărită cu cea mai mare furie de trufașa și vicleana regină Ana? — De ce tânărul prinț Tintagiles (5 ani, — sfios, — neștiutor încă de relele lumii acesteia) e prigonit cu cea mai mare înviersu-

nare de nevăzută și anonima regină octogenară, care-l ucide? Cine-ar putea-o spune? Trufașa Ana, bătrâna fără glas și fără milă sunt împinse de soartă, sunt unelte vădite în mâinile unei forțe superioare neînduplecate, care, ea, nu îndrăznește să apară totdeauna în viață... Intocmai ca victimele lor, aceste personaje-călăi sunt nevinovate... Mâna lor lovește, dar mâna lor e călăuzită în umbră. Intreg acest teatru e un teatru de ființe inconsciente, adormite, suggestionate, un teatru de «marionete», de păpuși, cum îl numea foarte bine la început Maurice Maeterlinck, dând acestui cuvânt un înțeles mai trist și mai adânc decât acel pe care-l dă piesei sale din urmă d. Pierre Wolff*.

Dar Soarta, ca să izbească în om, n'are în totdeauna nevoie de mâna omului. Ea poate lucra și singură. Chipul cel mai obicinuit pe care-l ia atunci e chipul morții. Priveliștile din afară, mersul firesc al împrejurărilor o vestesc de cele mai multe ori; dar, dintre oameni, numai aceia o presimt, numai aceia o recunosc, cari se dedau sfintei în-deletniciri, a reculegerii și a tăcerii, cei cari au câștigat astfel înțelesul vieții sau... dimpotrivă, acei cari n'au trăit niciodată viața conștientă a spiri-

* *Les Marionnettes*, jucată la Comedia franceză la 29 Oct. 1910, apăruă în *L'Illustration* dela 14 Ianuarie 1911—reprezentată, acum în urmă, și pe scena Teatrului nostru Național.

tului. — Si așa se petrec lucrurile în cele două drame mici, sau dacă vrei, în cele două mari drame,—în câte un act, în câte o scenă,—cele mai înfiorătoare și mai pline de înțeles din câte a înfăptuit până acum o minte omenească : *L'Intruse* și *L'Intérieur* *)

L'Intruse (venetica) e Moartea. Iată-o intrată pe furiș într'o familie de oameni potoliți, cu gând să răpească pe stăpâna casei. A intrat în același timp cu boala... Cine nu știe? «Odată ce boala intră într'o casă, simțim cum un străin și-a făcut loc în familie»... Dar cine îndrăznește, din capul locului, să-și închipuie și nemilosul desnodământ?... În drama lui Maeterlinck o singură ființă o simte, o vede, o pipăe la fiecare minut... E un bătrân, orb... V'am spus că aceasta înfățișează un simbol...

Iată-i deci pe toți ai casei, strânși împrejurul unei mese..., în aștepterea veștilor ce le dă Sora de caritate, ce păzește, alături, pe bolnavă... Tatăl, bunicul, cele trei fete..., din când în când jupăneasa intră și ese... Bunicul tresare, căci aude pe cineva..., pe «Necunoscuta», furișându-se în grădină.. O re-

*)Dar încă în cea d'intâi din piesele lui Maeterlinck, în *Princesse Maleine*, sfârșitul acestei duioase fapturi — greu de întrezărit de o minte normală—e presimțit de trei ființe inconsciente care se învârtesc mașinal împrejurul camerei mortuare : o ființă dela țară*(doica), un bufon nebun, un câine credincios,—tot atâtea simboluri.

cunoaște după tăcerea neașteptată a câinelui, a privighetorilor... (și cine intrase în grădină?... Nimeni... Poate numai fata din casă)... apoi după zgomotul unei coase ce se ascute în iarbă... (cine și-a ascuțit coasa?... Grădinarul!)... în urmă, după zgomotul unor pași pe scară (trecuse fata din casă iarăși)... după acela al degetelor ei pe clanță... (dar nimeni nu închisese ușa astă dată!)... Apoi bătrânul are dintr'odată senzația puternică a cuiva ce a intrat repede în odaie (și nu intrase nimeni!)... și aude (cu urechile sufletului, căci *celelalte* nu știu să răzbată în suflete) frica ce stăpânește tot mai mult pe cei dimprejur... și-și dă seamă că cineva s'a așezat, alături, lângă dânsul... și *aud* că cei dimprejur și-au șoptit ceva cu glas încet (așa de încet, că nu-și șoptise nimeni)... și simte că «persoana necunoscută» se găsește acum între ei toți (—*Nu, nu, îi răspund ceilalți... — Ba, da, și Voi sunteți cei ce nu vedeți!*)... și vede, bietul orb, cum toți ceilalți au îngălbenit ca niște morți... Și simte cum ceasornicul a încetat de a mai bate, și cum lampa însăși e neliniștită, și «*încă ce fel de neliniște!*»... — *Cât n'ași da să fiu departe de aici... ori unde!* Bate 12!... «*Cineva s'a ridicat de aici... s'a îndreptat în spre ușa bolnavei...*» O clipă, cât un veac, de adăstare... Sora de caritate apare pe prag, în hainele ei negre, să vestească—ingenunchiând și făcând semnul crucii—sfârșitul bieteii femei din odaia de alături, de a cărui

suferință e plin tot actul și care nu-și face nicio clipă apariția...»

· Totul fusese fals, dacă vreți—și zgomotul pașilor din grădină, și acela al ascuțirii unei coase, și acela al urcării treptelor, și șoptitul în taină al sufletelor, și pașii prin odae, și șovăiala ceasornicului, și neliniștea lămpii, și locul pe care-l luase necunoscuta printre membrii familiei)—ci totul fusese adevărat... Și o singură ființă știuse să adune firimiturile împrăștiate ale adevărului, să le rânduiască laolaltă, să le dea un înțeles superior, adânc... să străbată în sufletul îndurerat, inconștient al bolnavei de alături... să-i urmărească prefacerile lui grăbite... să-l simtă stingându-se... clipită după clipită...: Un bătrân, un orb...

Și nici dânsul nu e personagiul de căpătenie.. Acela e ființa tăinuită, tăgăduită de toți, singura a avea totuși, singura puternică, stăpână și peste odaia în care se chinuiește biata familie și peste aceea în care se istovește biata bolnavă... Bătrânul orb stă numai în fruntea listei unor personaje din ce în ce mai șterse, cari nu există prin ele singure, cari nu trebuiesc numite, căci pot fi înlocuite prin oricari altele... Simboluri, Entități, Abstracțiuni, înfățișând fiecare în parte și toate laolaltă, nenorocita noastră speță întreagă :

Bunicul	<i>Cele</i> trei fete
Tatăl	Sora de caritate
Unchiul	Jupâneasa,

• • •

ori cari...

Și tot moartea e personagiul de căpetenie al cesteilalte drame înfricoșătoare și adânci care se numește *L'Intérieur* (Înăuntru).

Titlul e meșteșugit ales, dacă e vorba numai de décorul piesei : fundul unei grădini plantate cu sălcii (copacii plângerii), în care se deslușește o biată locuință omenească, un «interior». Printre ferestrele luminate ale catului de jos se zăresc, de departe, cele cinci ființe, pe cari le vânează nenorocirea : entitățile Tata, Muma, cele două Fiice, Copilul din leagăn... Dar din punctul de vedere al analizei sufletești, această piesă ar trebui tocmai numită *L'Extérieur* (Pe din afară), întrucât durerea e studiată mai mult în sine, în faza în care e pregătită, ca într'un atelier, de o putere cărmuitoare nevăzută, și numai până în clipa în care răzbate în sufletul omenesc... Iar niște glasuri, venite parcă din alte lumi, țin să urmărească, cu milă, pașii ursitei omenești și să-și dea seama cu interes, de clipa în care dânsa pătrunde în suflete...

Progresele filosofiei autorului îi silesc să-și schimbe tot mai mult tehnica sa teatrală. În *Princesse Maleine* mica eroină e pusă față în față cu Regina Ana, unelta soartei înpotrivă-i aici pe pământ ;—în *La mort de Tintagiles*, victima singură apare : unelta soartei e asvârlită, nevăzută, la spatele unei uși înfricoșătoare, ce o ascunde privirilor și osândeii noastre ;— în *L'Intruse*, victima dispare și dânsa, alături, în odaia ei de suferințe, și rămânem numai

în fața ființelor chinuite ce întocmesc familia ei și în sufletul cărora auzim glasul Destinului ce înaintează ; — în sfârșit, în *L'Intérieur*, victimă și familie dispar : Ursita, nevăzută, întocmește ea singură unicul personajiu al piesei și-și vorbește, așa zicând, ea singură...

...Cea mai mare din fetele nenorociților *de acolo* a ieșit din dimineață. Cei din casă — priviți-i — o așteaptă la lumina lămpii, dar în deșert. Ea nu se va mai întoarce. S'a înecat astăzi... Cine este acea fată tânără fără noroc? Nu ne pasă. Cum și de ce s'a înecat? Nu aceasta e problema... Dar au să o aducă oamenii din sat, pe o țargă, în scena de la urmă. Până atunci, doi necunoscuți : Un Străin, Un Bătrân — doi Străini, doi Bătrâni — vin să aducă vestea copleșitoare «celor dinăuntru»... li zăresc de departe — și noi mai de departe decât ei — cu figurile lor galbene și din ce în ce mai neliniștite, la lumina lămpii. Presimt *Dânșii* ceva?... Cine o poate spune?... Ca un brâu, Nenorocirea încinge, în noapte, casa, atât de potolită, deocamdată, a bietelor făpturi ce se deslușesc *colo*, în fundul grădinei de sălcii.

«Bătrânul» și «Străinul» se întreabă, *cum* să povestească nenorocita împrejurare familiei. Credeau că are să le fie așa de lesne ! Vederea celor din casă le împietrește pașii și limbile. Și ar sta locului pe veci, și n'ar duce vestea nicio dată, dacă alaiul cel mare n'ar înainta singur, semeț, fără îndurare,

din spre malul apei... Și, până să ajungă aici, vedem pe aceste două suflete gânditoare, al Bătrânului și al Străinului, răsfrângând în acelaș timp într'însele și cele ce se petrec în căsuța bântuită acum de neliniște și cele ce se petrec pe drumul îngust ce vine de la gârlă și pe care se urcă Ne-norocirea.

Alaiul sosește. Vestea trebuie dată neapărat, *acum*. Bătrânul se îmbărbătează, și pătrunde în casă. Spune tot. Străinul rămas în grădină ne împărtășește impresia pe care o citește rând pe rând pe chipurile celor dinăuntru. Tatăl, muma, fetele se năpustesc toți deodată, nebuni, din interiorul lor, atât de tihnit adineauri... Ce se petrece în sfârșit în sufletul lor lovit ca de fulger?... Cine o va ști vreodată?... Cortina cade.

— Oedip, Antigona... Prometeu,.. cea mai mare parte din repertoriul lui Sophode sau al lui Eschyle : ni sunt cunoscute toate acest piese în cari soarta biruește. Dar acolo, Omul era pe planul întâi. De departe, Ursita, mai întâi întrevăzută, înaintează cu pași uriași, neînfrinți, crește în mersul ei și ajunge... până la înălțimea staturii omenești, pe care nu știe însă să o depășească. Aici, nimic alt decât Ursita, dela un capăt al piesei la celălalt, dela un capăt până la celălalt al sufletelor. Omul e microscopic, e indiferent, e abstract, pe planul din urmă, pe nici un plan; iată-l, încercând, în depărtare, să ia oarecari neînsemnate dimensiuni, oare cari

șterse contururi... să înainteze și dânsul cu un pas, unul singur,—dar dispărând în întregime la spatele Ursitei, la spatele... Problemei, ea singura existență, ea singură având un glas, ea singură hotărâtoare.

Nici un individ, ca atare; nici o ființă omenească cu însușirile ei. Numai Speța. Și nici speța! Soarta speței, ea singură *).

1) Și cu toate acestea, însemnătatea ce se dă, în aceste piese, sufletului omenesc e nețărmurită. Nu suntem, mai mult ca întotdeauna, în fața unui teatru al sufletului?

Zice «Batrânul»: «Elle était peut-être de celles qui ne veulent rien dire, et chacun porte en soi plus d'une raison de ne plus vivre... On ne voit pas dans l'âme comme on voit dans cette chambre. Elles sont toutes ainsi. Elles ne disent que des choses banales, et personne ne se doute de rien... On vit pendant des mois à côté de quelqu'un qui n'est plus de ce monde et dont l'âme ne peut plus s'incliner; on lui répond sans y songer: et vous voyez ce qui arrive... Elles ont l'air de poupées immobiles, et tant de dévouements se passent dans leurs âmes... Elles ne savent pas elles-mêmes ce qu'elles sont... Elle aurait vécu comme vivent les autres... Elle aurait dit jusqu'à sa mort: *Monsieur, Madame, il pleuvra ce matin*; ou bien: *Nous allons déjeuner, nous serons treize à table*; ou bien: *Les fruits ne sont pas encore murs*. Elles parlent en souriant des fleurs qui sont tombées et pleurent dans l'obscurité... Un ange même ne verrait pas ce qu'il faut voir; et l'homme ne comprend qu'après coup... Hier soir, elle était là, sous la lampe comme ses socurs, et vous ne les verriez pas, telles qu'il faut les voir, si cela n'était pas arrivé... Il me semble les voir pour la première fois... Il faut ajouter

IV

Taină, taină îndoită : taină adâncă și nepătrunsă
înăuntrul nostru, taină adâncă și nepătrunsă ce
ne împresură ca un brâu ;

Dragoste, Moarte ;

Ingăduire, iertare față de semenii noștri, caznă
de a pricepe sufletul omenesc, căci nevinovăția
domnește pretutindeni în suflete ;

Groză, simțimânt de copleșire, milă adâncă și
fără margini pentru speța noastră întreagă și pentru

quelque chose à la vie ordinaire avant de pouvoir la
comprendre...» (Théâtre, Bruxelles, Lacomblez, 1910,
T. II, pp. 181—182).

— Era deci nesfârșit de interesantă biata fată tânără
disparută. Era. Dar să nu ne înșelăm : Nu în ea însăși,
mulțumită notelor sufletești ce o desprindeau din ceilalți,
ci ca victimă, ca simbol, ca ființa omenească în genere.
Era interesantă prin tot ce o apropia de restul omenirii
și o cufunda într'însa. Ca o picătură din Ocean ce nu e
vrednică de interes decât întrucât face parte din necu-
prinsul Oceanului.

toate spețele câte există, căci suntem toți și toate jucării și jertfe în mâinile unei soarte nepricepătoare, care nu iartă ;

Ca urmare : suprimarea oricărei acțiuni, căci trăim într'o vreme, în care vechile sbuciumări și vechile frământări ale vieții de toate zilele sunt înlocuite printr'o pace tot mai mare a sufletului, printr'o nevoie tot mai mare de reculegere și de tăcere,— în care sufletul «în sine», singuratic, inconscient, larg, ne interesează de nesfârșite ori mai mult decât sufletul «social», decât sufletul extern, conscient,... impuținat...

Ca urmare iarăși, ștergerea tuturor notelor deosebitoare dintre personajii, înlăturarea conflictelor, socotirea ființei omenești ca un mijloc și nu ca un scop, reducerea ei la un simplu simbol, la o simplă entitate, la o simplă formulă algebrică, drept vorbind suprimarea ei ;

iată teatrul lui Maurice Maeterlinck din «întăia lui manieră»...

Acest teatru nu e acela al lui Ibsen? Nu, și e tocmai opusul aceluia :

— În teatrul lui Ibsen, personagiile înfățișază și altceva, dacă vreți, decât simpla lor individualitate, înfățișază cazuri generale ale omenerii, sunt «simboluri», dar sunt, înainte de toate, ele înse-le, sunt adânc studiate, adânc săpate, adânc scobite, sunt ființe omenești în carne și în oase, fiecare

cu însușirile lor sufletești, cu amănunțimile lor, cu împrejurările lor deosebite de viață, cel puțin în pie-sele mari ale lui Ibsen, din marea lui perioadă, — și ne gândim la Oswald din «Strigoii», la soții Allmers din «Eyolf», la Rosmers și la Rebecca din «Rosmersholm», la Hedda Gabler, la Stockmann din «Dușmanul poporului», la Nora... La Nora: această Norvegiană din timpurile noastre, cu no-tele ei sufletești proprii, ce o disting, nu numai de celelalte femei, dar de toate contemporanele și de toate compatrioatele sale — cari se și împărțiră în două, la apariția ei: unele care voră să-i urmeze pilda și altele care i se împotrivoră cu strășnicie...

Personagiile lui Maeterlinck sunt *numai* simple simboluri, *numai* niște abstracții, sunt omul, sunt speța, — sunt «marionete», prin mâinile cărora se agită, prin glasul cărora se exprimă, prin ochii cărora sticlește singurul personajiu existent, singurul în acțiune, singurul cu însușiri deosebite: Ursita...

— În al doilea rând, acele personaje semi-simbolice ale lui Ibsen și aceste siluete întreg-simbolice ale lui Maeterlinck sunt situate în regiuni deosebite ale sufletului: cele d'întâi în regiunea conștiinței, cele de-al doilea dincolo de conștiință, tot mai departe de conștiință, în ținutul pe care sufletul îl tăinuește celorlalte suflete, pe care adesea și-l tăinuește sie însuși.

E drept că la începutul fiecăreia din lucrările lor, acești dramaturgi își așează personagiile lor în

aceeași regiune mijlocie de penumbră : dar, pe când Ibsen luptă în tot decursul piesei să-și aducă eroii, tot mai mult, din această jumătate de lumină, în lumina desăvârșită, sau într'o lumină din ce în ce mai puternică, pe măsură ce ne apropiăm de desnodământul piesei, — în așa chip în cât aceste personaje câștigă din ce în ce mai mult însușirile lor hotărâtoare, și apar adeseaori ochilor noștri mirați cu totul dimpotrivă decât ni se arătaseră la începutul lucrării, — Maeterlinck le susține tocmai pe ale sale din jumătatea de întuneric în care se scaldau, în primele scene, și le împinge tot mai mult spre întunecimile cele mai desăvârșite ale sufletului, smulgându-le orice note individuale...

Și astfel, în Ibsen, aceste personaje înaintază în spre noi, desprinzându-se din fundul zării îndepărtate, țârmurindu-și conturul, dobândind în drumul lor culoarea lor deosebitoare, rostul lor anumit, — pe când acelea ale lui Maeterlinck se îndepărtează din ce în ce mai mult de noi, palida lor personalitate se șterge și se întunecă tot mai tare, devin tot mai eterice, se sting și pier cu desăvârșire în viața universală a omenirii.

— În sfârșit, Ibsen urmărește în totdeauna o problemă științifică, morală, socială : preocuparea lui de căpetenie, unică, e de a desvălui în totdeauna adevărul, — de a întocmi, prin mijlocirea lui, o întreagă ierarhie de valori sufletești. « *Acesta*

a fost vinovatul!» «Acesta a fost nenorocita jertfă!»
«Cel d'întâiu trebuie pedepsit cu toată asprimea; cestui-lalt i se cuvine, acum, la sfârșitul piesei, mulțumire»... Ce urmărește pe Maeterlinck e problema întunecată metafizică a omenirii, — o problemă și mai întunecată încă: problema mistică. Ce e sufletul *in sine*? Ce e soarta?... Nu există, — după dânsul, — decât o singură datorie pe lume: de a ierta pe toți semenii noștri, de a avea milă de toți semenii noștri, de a ne îngrozi de soarta tuturor semenilor noștri...

V

Cum trebuie judecat acest teatru? El poate fi privit din două puncte de vedere: acela al problemei mistice ce îl călăuzește, acela al tehnicii sale dramatice deosebite.

Că trebuie să se reculeagă omul tot mai mult, că trebuie să se supună unui regim tot mai prielnic de ațintire lăuntrică și de tăcere, să se apropie tot mai mult de «porțile adevărului și ale Dumnezeirii», aceasta e o povață de a cărei înțelepciune și temeinicie nu credem să se fi îndoit vreodată nici o minte sănătoasă omenească. În ce măsură însă? În ce anumite împrejurări? Ce întâmpinări pot fi însă aduse acestei doctrine, în cazul când dânsa ar încerca să devină desăvârșit sau prea mult stăpână pe mintea omenească? Ce îndatoriri altele mai trebuie să-și impună sufletul nostru? — Iată atâtea întrebări firești, la care va încerca să răspundă Maeterlinck el însuși în paginile din urmă ale studiului de față. Revenire mân-

tuitoare, care ne îngăduie, nu numai să amânăm, ci să înlăturăm orice fel de discuțiune filosofică.

În ce privește expunerea frumoasă — prin mijlocirea artei — a acestei doctrine, atât de ispititor zugrăvită în minunata scriere «*Le Trésor des Humbles*» — se naște de la început întrebarea: Era nevoie ca această doctrină să fie pentru a doua oară dovedită? Simțea dânsa trebuința să fie învășmântată în alt limbajiu decât în acela atât de simplu, atât de domirit, atât de pătruns, atât de plin de vrajă în care a fost pusă la iveală întâia oară? — Dar autorul vrea ca pe această doctrină sufletească, metafizică și morală totdeodată, să întemeieze și o nouă estetică, să-și încerce puterile sale artistice. El socotește că arta vorbește unui număr mai mare de suflete decât știința sau filosofia abstractă, că ea lucrează mai repede, mai hotărâtor și mai adânc asupra minților, — că sufletul omenirii de astăzi fiind alcătuit din elemente cu totul altele, cu totul protivnice aceloră din cari se alcătuiseră sufletul omenirii de altă dată, doctrina cea nouă a omenirii celei noi are nevoie să se exprime, să se dovedească, să se întrupeze într'o artă nouă...

Arta are și alte foloase. Știința, filosofia *prind* legile cele mai însemnate ale firii, dar mai ales le *desprind* din mijlocul făpturilor în cari viețuiesc, și ni le înfățișază în formule seci, uscate, — neatârnat, departe, — în uitarea izvoadelor firii, — ca și cum

ar putea avea ființă, măcar o singură clipită, singure. Arta nu părăsește firea nici o clipă, ne-o amintește, ne-o arată, nu desparte ceea ce Dumnezeu a împreunat, și, — făcându-ne să întrezărim la spatele sau înăuntrul fapturilor legile ce cârmuesc existența lor, — ne înfățișază înseși aceste fapte, se slujește de forme și nu de formule. Ea e mai adevărată decât știința, în acest înțeles că trece pe dinaintea sufletului nostru adevărul *întreg*, pe când știința trece pe dinaintea noastră adevărul «desprins», înjumătățit, uscat, al formulei abstracte...

Dar știința, se va zice, înfățișază adevărul vecinic, pe când arta se pierde în contemplarea formelor trecătoare ale existenței. În adevăr, formele existenței sunt vremelnice. Dar arta nu se mulțumește să viseze dinaintea realității; harnică, ea zugrăvește, ea zămislește din nou visul ei, îl aduce pe lume încă odată, sub forme asemănate celor firești, dar de astă dată nepieritoare. Poate să curgă de acum înainte firul vremii! Pot să se înșele și adevărurile științei! Forma prinsă de plăzmuirea artistică rămâne fără de moarte, pururi tânără. Arta împietrește în forme definitive ceea ce curge în natură în forme pieritoare... E ca apele incrustante dela Carlsbad și de La Bourboule ce învâluie cu un strat de trăinicie obiectele cufundate o clipă într'însele...

De care artă se va sluji Maeterlinck? El nu e

nici sculptor, nici pictor. El nu se poate sluji de nici una din aceste arte făcute spre a întrupa filosofia tăcerii. Dar poate că artele plastice știu să zugrăvească o altă tăcere decât aceea de care ne vorbește autorul «Aglavainei». Aceasta e adâncă, roditoare, plină de glas, în felul ei, pe când artele plastice, când ies din domeniul lor și vor să ne dea icoana sufletului omenesc, nu ne pot da, drept vorbind, decât răsfrângerile la suprafață ale sufletului, decât sufletul oare cum «extern» și «material» al omului... Ceeace nu ne împiedică să admirăm eforturile serioase ale unor artiști de geniu: «Eu unul», zice sculptorul Rodin, «reproduc, în afară de exterior, și sufletul, care și dânsul face parte din natură. Exprim întregul adevăr, și nu numai adevărul suprafeței. Accentuez liniile care exprimă mai bine starea de suflet pe care o talmăcesc *». — Firește: El nu exprimă «adevărul suprafeței», — dar nu poate nici exprima adevărul lăuntric decât «întru cât ajunge la suprafață».

Maeterlinck se slujește de arta care-i e la îndemână, de arta cuvântului. Ciudată întâmplare! Cuvântul cel urgisit, cuvântul cel vânzător, cuvântul «fâșia de materie, care se amestecă în ce nu aparține materiei», cuvântul, «număr de ordine al tablou-

*) Cf. *Auguste Rodin, L'Art, Entretiens réunis par Paul Gsell, Paris, B. Grasset, V^e édition, 1911, p. 31.*

rilor din muzău», *dânsul* va fi chemat și însărcinat să dovedească zădărnicia cuvântului în opera artistică a lui Maeterlinck !... Nu vi s'a părut, din cercetarea acestei opere, că cuvântul s'a și răzbunat până acum, făcând să iasă, pe nesimțite, și împotriva făgăduelii autorului, din cea mai mângâietoare din doctrinele sufletului, cea mai înfricoșătoare arătare dramatică a vieții ?

Din artele cuvântului, autorul va înlătura mai întâi poezia lirică. Incercările sale poetice, «*Serres chaudes*» (1889 și 1890), de cari nu ne vom ocupa în acest studiu, alcătuiesc partea cea mai slabă a producției literare a autorului, nu se găsesc în nici un fel de legătură sufletească cu celelalte scrieri ale sale,—precum nu bănuim ce fel de filosofie a vieții ar putea cuprinde. Și e păcat. Căci dacă e un gen literar, în care autorul ar fi putut să povestească mai cu amănunțime ce se petrece în adâncul sufletului omenesc, e genul cel mai apropiat de obârșia însăși a sufletului, acela în care poetul ne poate face spovedania propriilor sale stări sufletești, spovedanie din care noi ghicim și ceea-ce-i aparține lui singur și mai ales ceea-ce e moștenirea sufletească a întregii noastre spețe, — gen, numai literar astăzi, dar mai mult muzical la obârșie și care a păstrat, în forma lui ritmică, amintiri ale vechii sale împreunări cu muzica, — gen care, pentru toate aceste cuvinte, știe să privească deopotrivă de departe în ținuturile celor două lumi

protivnice ale sufletului : cele luminate și cele pline de întuneric...

Maeterlinck n'a încercat nici odată vre-un roman, în afară de acela plin de viață, plin de adevăruri, și încă de adevăruri generale, din «a doua manieră» a producțiunii sale literare, care și va servi de cheie a acestei producțiuni de mai în urmă, scriere literară, prin forma ei aleasă, dar cu deosebire de natură științifică, prin felul și rezultatul cercetărilor ei : «*La Vie des Abeilles*». Și, de altminteri, romanul e mai puțin chemat decât poezia lirică să ne dea seamă de ce se tăinuește în părțile inconsciente ale sufletului. Romanul e analiza stărilor sufletești ale altora, pe când poezia lirică e analiza propriilor tale stări sufletești. Numai prin subterfugii încuviințate în decursul dezvoltării acestui gen, autorul își poate îngădui să vorbească în numele personajilor sale, să se substituie lor, să se cufunde în adâncurile stărilor lor sufletești, să știe despre aceste stări sufletești mai mult decât știu chiar personajii cărora ele aparțin. Printr'un alt procedeu convențional, personajii meditează asupra stărilor lor sufletești și ne povestesc — sub cuvânt că-și povestesc lor însele, — rezultatul investigațiilor lor. În al treilea rând, romanul cunoaște procedeu confidenței, al spovedaniei personajilor unele față cu altele, operație în decursul căreia aflăm mai mult despre perso-

nagii decât ne destăinuiesc convorbirile lor obicnuite sau acțiunile lor. Dar și meditația și spovedania implică stări sufletești conșciente, căci nimeni nu-și poate povesti sieși, și nu poate povesti altora, decât ceea-ce poate desluși limpede înăuntru-și. Lumea tainei adânci, lumea reculegerii, lumea tăcerii e deci și mai puțin la îndemâna zugrăvirii artistice a romanului decât a poeziei lirice. Pe măsură ce sufletele omenești se apropie unele de altele, pe aceeași măsură par a se îndepărta de tainele ce stăpânesc în adâncul fiecăruia și genurile literare respective se îndepărtează și dânsese în aceeași măsură. Există, drept vorbind, nu două, ci trei lumi sufletești : una pe care o împărtășim semenilor noștri, alta pe care nu ne-o împărtășim decât nouă înși-ne, o a treia care scapă tuturor și despre care nu avem nici o idee noi înși-ne : lumea «socială», lumea pur «conșcientă», lumea «întunecimilor». Pe aceasta din urmă nu o poate zugrăvi nici un gen literar, decât poate într'o foarte slabă măsură, poezia lirică ; lumea pur conșcientă e de domeniul poeziei lirice, dar mai ales al romanului ; cea «socială» de domeniul romanului, dar cu deosebire al celui de-al treilea gen literar, genul dramatic.

Însă tocmai pe acest de-al treilea gen literar și l-a ales Maurice Maeterlinck spre a-i încredința greaua sarcină de a zugrăvi lumea noastră sufletească inconșcientă. Noi gândim că ceea ce-i

era așa de greu poeziei lirice, ceea-ce aproape nu putea înfăptui romanul, va fi cu neputință celui mai exterior, celui mai superficial dintre genurile literare.

Să ne lămurim încă odată :

Teatrul este, din punctul de vedere al mijloacelor de cari dispune, arta cea mai largă, cea mai desăvârșită dintre toate, întru cât se adresează vederii întocmai ca artele plastice, spiritului ca poezia și romanul, auzului ca muzica,—întru cât știe să pună în joc toate darurile externe și interne ale firii omului. Dar din punctul de vedere al câmpului de explorat, este cea mai îngustă dintre toate artele. Care poate fi obiectul său ? Din toată natura, numai omul; din om, numai sufletul; din suflet, numai partea conscientă ; din partea conscientă, numai partea socială, adică numai acea latură a sufletului, luminată de gândirea stăpână, care vine în contact cu semenii noștri și pe care fiecare din noi *vrea* s'o exprime. Aici nu ne e îngăduit să ne slujim de mai mult cuvânt decât de acela de care avem nevoie spre a fi pricepuți de cutare semăn al nostru,—aici nu avem dreptul să întretăem la fiecare minut mersul acțiunii cu spovedanii cari au să limpezească acțiunea sau spovedania cu meditații, cu reculegeri, cu destăinuiri personale menite să limpezească mersul sufletului nostru, — aici nu e îngăduit artistului să mijlocească fără veste spre a desluși incurcăturile sufletești ale personagiilor

cari nu știu să se descurce singure. Aici nu ne mai găsim în fața acelei picturi pe un singur plan, care se numește poezia lirică, și, în care, fund de zăre (povestitorul) și chip zugrăvit (suflet analizat) se cufundă; nu ne mai găsim nici în fața aceluși baso-relief, care se numește romanul, în care personagiile înaintează cu un pas din planul care le dă naștere și le sprijine: aici ne găsim deodată în fața unei galerii întregi de statui vii, de statui ce au fiecare existența lor neatârnată, fiecare rostul lor, — ce se mișcă fiecare după legile sale proprii și după împrejurările felurite în cari se mișcă. Întrebarea nu e: Ce credem noi despre aceste statui cu viață? nici, ce gândesc ele despre ele? ci cum sunt ele *aevea*, ce pot face, ce vor face dânsese spre a ni se desvălui ca atari? Ascultați cuvântul hotărâtor: *Ce vor face?* adică: cum se vor îndrepta unele în spre altele, cum se vor destăinui unele altora — și printr'aceasta, nouă, — ce-și vor spune? Mișcare dar, dialog, acțiune: nici nu putem ocoli aceste cuvinte când e vorba de teatru, aceste cuvinte sunt pur teatrale, sunt de esență, sunt de *fire* teatrală... Nici nu se poate închipui un teatru fără cuvânt, fără mișcare, fără acțiune... personagiile se găsesc în desăvârșită neputință de a ne arăta cine sunt, ce vor, ce simt, ce vor face, nu-și pot desvălui starea lor sufletească, de nu le îngăduim să se miște, să grăiască, să lucreze... În adevăr cum ar face să *intre* în sufletul nostru? Cum am

face să *intrăm* în sufletul lor? Tăcerea, reculegerea, imobilitatea sunt proceduri opuse teatrului, sunt proceduri intime, și teatrul — înfățișeze dânsul lumea de altă dată sau lumea noastră contimporană — e un gen extern...

Sunt — ce e drept — în teatrul lui Maeterlinck momente curioase, momente într'adins alese, în cari s'ar părea că contrariul e adevărat, că eroii n'au nevoie de acțiune, și nici de destăinuirea prin cuvinte, spre a se pătrunde imediat sufletește unele pe altele. Bunioară, această puternică scenă din «*Alladine et Pallomidès*», în care bătrânul Ablamore, amărât de purtarea soției sale Alladine, citește pe chipul fiicei sale Astolaine, amărâtă de purtarea soțului ei Pallomidès, pustiirea durerii care-l chinuește și pe dânsul. El impută fiicei sale limbajul ei neînțeleș, mișcările ei turburate și sfioase, pe cari nu mai e stăpână, îi amintește încrederea pe care i-o insufla dânsul odinioară :

— Vino încoace, Astolaine. Nu aveai obiceiul să vorbești așa tatălui tău. Aștepți în pragul unei uși întredeschise, ca și cum ai fi gata de fugă; și cu mâna pe cheie ca și cum ai vrea să-mi încui pe vecie taina inimei tale. Iți dai bine seama că n'am putut pricepe ce-mi spuseși și că vorbele n'au nici un rost când sufletele nu sunt în măsură să se priceapă. Apropiă-te tot mai mult și nu-mi

mai vorbi (*Astolaine se apropie încet*). Vine o clipă când sufletele se ating și știi tot fără să mai aibă nevoie de mișcarea buzelor. Apropie-te... Ele nu se ating încă, și raza lor e așa de mică împrejurul nostru!... (*Astolaine se oprește*). Nu cutezi?.. Știi și tu până unde se poate merge?... Atunci eu am să înaintez... (*Se apropie cu pași mărunți de Astolaine, apoi deodată stă locului și o privește adânc*). Te văz, Astolaine !!

[«Viens ici, Astolaine. Ce n'est pas ainsi que tu avais coutume de parler à ton père. Tu attends là, au seuil d'une porte à peine ouverte, comme si tu étais prête à fuir, et la main sur la clef, comme si tu voulais me fermer à jamais le secret de ton cœur. Tu sais bien que je n'ai pas compris ce que tu viens de dire et que les mots n'ont aucun sens quand les âmes ne sont pas à portée l'une de l'autre. Approche-toi davantage et ne me parle plus. (*Astolaine se rapproche lentement*). Il y a un moment où les âmes se touchent et savent tout sans que l'on ait besoin de remuer les lèvres. Approche-toi... Elles ne s'atteignent pas encore, et leur rayon est si petit autour de nous!... (*Astolaine s'arrête*). Tu n'oses pas? Tu sais aussi jusqu'où l'on peut aller? C'est moi qui vais venir... (*Il s'approche à pas lents d'Astolaine, puis s'arrête et la regarde lentement*). Je te vois, Astolaine...*]

* *Théâtre*, II, p. 137.— Inspirația nu e nouă. În «*Regele Ion*», al lui Shakespeare, monarhul vrea să încredințeze o taină mare omului său de serviciu Humbert și mai ales să-i dea o sarcină grea de îndeplinit: aceea de a ucide, în tăcere, pe nepotul său, micul Arthur, competitor al

Dar acestea sunt cazuri rare, cazuri unice. De cele mai multe ori, la teatru, ca în cea mai mare parte a împrejurărilor vieții, oamenii se fac cunoscuți unii altora prin acțiuni și prin cuvinte. Și apoi, ce îndreptățește, în scena de față, pe Ablamore să se încredințeze că știe ce se petrece în sufletul ascuns cu grijă al fiicei sale Astolaine? E oare adevărat că dânsul citește în sufletul ei? că are revelația neașteptată a acestui suflet, printr'o pătrundere puternică a inconștientului de către alt

tronului. Dar nu îndrăznește. Se teme de trădare. Cuvintele îi lipsesc. Atunci i se destăinuiește pe departe, în chipul următor: «Ași vrea să-ți spun ceva... Dar să lăsăm asta!... Ah, dacă clopotul de noapte, cu limba lui de fier și cu gura lui de bronz, ar fi sunat unu după miezul nopții urechei ațipite... dacă locul în care ne găsim ar fi un cimitir, dacă tu ai fi stăpânit de simțământul a o mie de jicniri primite... sau dacă ai putea să mă vezi fără ochi, să mă auzi fără urechi, slujindu-te de singură gândirea ta, fără ajutorul ochilor, urechilor și al limbei, în ciuda luminei zilei care stă de streajă și ne pândește cu razele ei, și-ai varsa gândurile mele în sânul tău... Dar n'am s'o fac. Totuși, te iubesc mult și cred, pe legea mea, că mă iubești și tu... Humbert pricepe și se duce să omoare copilul... (Actul III, Scena III).

— De asemenea, în «*Aglavaine et Sélyzette*», bătrâna Méligrane, bunica Sélyzettei, simte în singuratatea care împresoară fotoliul ei de infirmă, toate chinurile pe care le îndură nepoata ei și își da seama, fără ca nimic să-o fi prevestit anume, până și de clipa anume în care Sélyzette se duce să se azvârle în mare.

inconștient ? Nici de cum. Ce lasă să se înțeleagă el, o știa limpede mai dinainte, și o știam cu toții — cu singură excepție Astolainei — din premise stabilite în scenele anterioare asupra stărei sufletești a acestui personaj. Ba ni se lămuriseră toate împrejurările mai dinainte. Numai printr'o simplă meșteșugire artistică, printr'un mic «*coup de théâtre*» izbutește autorul să ne facă să uităm cele ce anume ne învățase și mai ales să ne facă să uităm că, în fața noastră, le destăinuse și celorlalte personaje ale piesei. Cu un cuvânt, e de nevoie ca *acum*, sau mai pe urmă, sau cu o clipă mai nainte, personagiile ale căror stări inconștiente se analizează, să-și fi desvăluit întru câțva această parte tainică, prin mijloacele cunoscute ale cuvântului rostit sau ale faptelor împlinite; trebuie acțiune și dialog piesei, trebuie ca teatrul să fie teatru, în înțelesul cel vechiu, — care e și în singurul înțeles al cuvântului...

Precum plantei îi cresc mai întâi frunze, și apoi din frunze, flori, și apoi din flori, roade; — tot așa, sufletul omenesc, treptat-treptat, iese din adâncurile lui la suprafață și produce, mai întâi simțiminte vagi, apoi gândiri precise, apoi cuvinte de împărtășit altora sau hotărâri ce trebuiesc intrupate în faptă. Numai în această de pe urmă fază, omul e teatral : sufletul, ajuns la desăvârșita lui dezvoltare, care se desprinde așa zicând de pe tulpina sa și se lasă să fie cules în afară. În copacul sufletesc, de rodul sufletesc

încă necopt, nu-i e îngăduit teatrului să se atingă. Cu atât mai puțin lasă sufletul să i se culeagă florile, frunzele, rămurile... Acelea sunt obiectul altor cercetări și analize decât ale artei dramatice: al poeziei lirice, al romanului, al nuvelei. Știm cât e de greu de întocmit o graniță bine hotărâtă între diferitele genuri literare, precum e greu de spus cu hotărâre unde încetează partea conscientă a sufletului sau unde începe «sufletul social»... Și tocmai de aceea greșesc în așa de nenumărate rânduri genurile. Și de aceea cei mai mulți dintre noi — cei mai «pretențioși», ne zic unii; cei mai «rafițați», ne botezăm noi singuri — simțim atât de rar o deplină mulțumire la teatru: Ne jicnește mai ales acest amestec stângaci al genurilor. Simțim că «aceasta e așa», dar că «aceasta nu poate să fie spusă în împrejurarea de față»; că «aceasta nu are drept să și-o spună omul decât sie-și... într'un roman»; că «aceasta nici nu putea să cadă sub cunoștința personagiului». Ne zicem: «Acesta nu e fruct copt, e gust acru de poamă crudă, gust sălcii de petală, gust amar de frunză...»

* * *

Dar adică, «inconscientul» să nu poată fi, în nici un chip, materie de artă? Să nu fie nici o artă destoinică să «exploreze» adâncurile nepătrunse ale sufletului omenesc, pe care nu-l pot zugrăvi nici artele plastice, nici acelea ale cu-

vântului? — nici una care să întrupeze gândirea filozofică a lui Maurice Maeterlinck? Și, citind opera dramatică a acestui gânditor, nu auzim par'că vocea uneia dintre aceste arte care ne șoptește : «*Aceasta e numai de domeniul meu*»,—«*Eu singură știu să exprim ceea-ce nu se exprimă*»?...

O atare artă există. E muzica. Și în timpurile noastre, un gânditor aproape tot atât de mare cât Maurice Maeterlinck, un poet tot atât de mare ca și dânsul, dar pe care firea a vrut să-l înzestreze cu un dar în plus,—cu darul compunerii muzicale,—Richard Wagner, plecând dela aceleași considerații ca filosoful dela St. Wandrille, a ajuns la o încheere mult mai firească, mult mai admisibilă și mult mai rodnică. El și-a zis că o singură artă e, oricare ar fi dânsa, nedestoinică de a exprima sufletul omenesc în toată complexitatea, în toate înfățișările, în toate păturile lui suprapuse, și că pentru înfăptuirea acestei grele sarcini artistice, trebuie să-și dea mâna toate artele câte există, artele materiale și cele spirituale, artele ce se întind în spațiu și cele ce se desfășură în timp, artele plastice și mai ales cele neplastice : poezia și muzica. Una va exprima numai stările conștiente, cealaltă... își va lua, din toate artele, partea leului și va răscoli tot adâncul stărilor inconștiente ale omului. Și fiindcă sufletul omenesc trece, rând pe rând, dela stările conștiente de gândire la cele de visare și dela acestea la cele conștiente de gândire,

vor alterna, în împlinirea soliei lor, aceste două arte. Și de va fi nevoie ca sufletul omenesc să devină stăpân pe sine, raționabil, sau să împărtășească altora gândirile și hotărârile sale limpezi, — sunetul muzical își va pierde din însemnătatea lui, se va împușina pe măsură, orchestra își va micșora intensitatea, cuvântul va lua din ce în ce mai multă precădere. Pe când, dimpotrivă, de e nevoie ca sufletul omenesc să se uite el pe el, să se cufunde în adâncurile sale cele mai tainice, să rămână străin celor ce se desfășură în juru-i, — cuvintele se vor rânduî mai întâi, în forme din ce în ce mai ritmice, cari vor aminti mișcările pasiunii, apoi se vor rări, vor lăsa locul lor sunetului muzical vag, vor dispărea... și pe când buzele personagiilor vor fi nedestoinice să trădeze ce se petrece în lumea simțirii ascunse, și pe când ochii lor vor pluti în extaz, — vom auzi deslușit sufletul lor inconștient răsunând... dedesubt... în orchestră *).

Dar o dovadă și mai prețioasă de temeinicia acestui adevăr, ne-a dat-o Maeterlinck el însuși când a încuviințat ca o bună parte din piesele repertoriului său să fie însoțite de muzică și se pare că, întovărășite de compozițiile unei Gabriel Fauré sau ale unui Claude de Bussy, aceste opere din prima manieră, au fost privite în sfârșit sub adevărata lor lumină, și-au primit forma lor cea adevărată.

*) Cf. și studiul nostru asupra lui *Richard Wagner*, publicat în *Viața Românească*, Anul III, 1908, Martie, pp. 421 și urm.

VI

Acei dintre D-v. cari veți fi citit «*Monna Vanna*» sau veți fi văzut-o reprezentată, acum unsprezece ani, la Paris, la «*Nouveau Théâtre*»; acei cari veți fi citit «*L'oiseau bleu*» sau îl veți fi văzut reprezentat anul trecut, la Paris, la «*Théâtre Réjanne*»; — sunteți, firește, uimiți de deosebirea care există între această nouă concepție teatrală a autorului și aceea pe care o analizăram.

Să luăm seama însă că toate acele piese de teatru din «*întâia manieră*» se întind, ca dată, între 1890 și 1896, pe când «*Monna Vanna*» e din 1902 și «*L'oiseau bleu*» din 1908; că, între aceste două serii de producțiuni trebuie făcut un loc celor două scrieri de căpetenie, nespuse de însemnate, ale lui Maurice Maeterlinck, cari slujesc de stăvilă între *întâia* și a *doua* lui «*manieră*»: «*La Sagesse et la Destinée*», din 1898; la «*Vie des Abeilles*» din 1901.

Intocmai ca un medic priceput și binevoitor,

care se îngrijește de aproape de soarta unui bolnav și îi prescrie, după multă chibzuință și șovăială, un leac, în care dânsul își pune, în sfârșit, toată nădejdea: în graba lui însă de a face bine, el uită să însemneze pe hârtie decât jumătatea formulei și apoi pleacă să îngrijească de alți bolnavi mai departe... Dar deodată, la mijlocul drumului, icoana rețetei neisprăvite îi răsare în minte... tresare medicul, se înfioară, dă ordin vizitiului să se întoarcă în goana cailor și — ajungând în fața casei bolnavului, — se repede ca un leu, sue treptele din două în două și strigă, fără frică de a fi învinuit și muștrat de cei dimprejur: «Oprește-te, formula de pe hârtie nu e întregă; leacul, așa cum ți l-am prescris, e până acum o otravă; așteaptă să adaug și cealaltă jumătate a formulei, care conține băutura mântuitoare...» — Tot astfel, Maurice Maeterlinck se înspăimântă, firește, după reprezentația întâielor sale piese de teatru, de urmările lor neașteptate asupra sufletelor, zări tot pesimismul înfricoșător ce se desprindea din întâia sa scriere filosofică «*Le Trésor des Humbles*», cu toată grija adâncă pe care o avusese, dimpotrivă, să fie folositor omenirii, luă seama că răul venea din schișarea numai pe jumătate a leacului: din zugrăvirea nedeplină a sufletului omenesc, din rostirea neîntregă a gândirei sale filosofice... Reveni pe urmele lui și, privind încă odată în sufletele altora și în al său propriu, dădu scrierile sale din

a doua perioadă, scrieri cari nu sunt decât o întregire a felului său de a vedea din întâia perioadă.

Căci, în adevăr, Maurice Maeterlinck el însuși nu se zugrăvește decât într'o slabă măsură în «*Le Trésor des Humbles*» și în întâile sale piese. El e, nici vorbă, ca toate firile de elită, ca toate firile producătoare, un temperament recules, care se cheltuește puțin în afară prin gesturi și cuvinte, rezervat, tăcut... Dar recules, rezervat, tăcut, — ca toate firile de elită și producătoare, — atât cât trebuie să fie, în clipele în cari trebuie să fie. El trăește însă, el lucrează. El cultivă societatea semenilor... Trăește, o parte a anului, în Normandia, la țară, între Rouen și portul Havre, — într'un sătuleț înzestrat cu o minunată mănăstire din veacul al VII-lea, Sf. Wandrille; o altă parte a anului în sudul Franței, la Nice, la Grasse, la Menton; — restul timpului, la Paris, unde își vede de studiile sale și de unde colaborează la publicații și la reviste ca *La Pléiade*, *La Wallonie*, *La Conquête*, *Floréal*, *Mercure de France*, *Le Coq Rouge*, *La Société Nouvelle*, *Le Figaro*, *La Nouvelle Revue*, *La Vogue*, la *L'Indépendance Belge* — (e Belgian Maurice Maeterlinck, e născut la Gand, în 1862, va împlini cizzeci de ani la 29 August ale anului acestuia), la *The Forum*, la *Vers et Prose*... De mai bine de treizeci de ani, își petrece timpul cu studiul albinelor și al florilor, se îndeletnicește cu

observația lor migăloasă, are în odaia sa de lucru, ceea-ce se numește un «stup de observație», pe masa lui flori de tufănică și de jaleș, crăci de Laptele Câinelui și de alte plante... Știe tot ce s'a scris asupra albinelor și a florilor, — căci stăpânește o întreagă bibliografie a unora și a altora, din vremurile cele mai îndepărtate până astăzi, — face însuși numeroase observațiuni și experiențe.

...Il veți fi luat poate — din desfășurarea întâiului său sistem — drept un călugăr, drept un filosof retras de lume, un pustnic :

un sfânt de-al cărui chip te temi,
abia te-aude când îl chemi:
bătrân ca vremea...

cu barba mare, cu sprincene mari, cu un toiag gros, — ori drept un biet artist, certat cu lumea și căutând să-și răzbune pe dânsa din mijlocul unei vieți rău rânduie, lipsite de mijloace...

Ei bine, nu! Maurice Maeterlinck e un om de știință, e un om de acțiune, e «un om de lume», care vizitează regulat Monte-Carlo și se uită cu jale, dar cu băgare de seamă — la jocurile de «ruletă» sau de «trente et quarante», — care umblă cu bicicleta, care călătorește în automobil, pe a cărui întreagă șuruperie și întocmire le cunoaște în terminologia lor tehnică... — vom auzi una din zilele acestea că s'a suit în aeroplan —, e un

«gentleman» care face, în scrierile sale, elogiul duelului, elogiul boxului, al pumnului...*) Să ne grăbim a-l cunoaște sub această formă... Acest îndrăgostit al inconscientului e unul din spiritele cele mai conștiente ale vremii noastre.

Ne va dovedi-o îndată.

Să trecem repede asupra încântătoarelor volume: «*La Vie des Abeilles*» și al celui zămislit din aceeași stare de spirit: «*L'Intelligence des Fleurs*».. Doresc să le reluați apoi, în singurătate, dela un capăt la altul, să vă îmbătați singuri de vraja și de aroma lor neîntrecută...

Când veți citi, — abia ținându-vă răsuflarea de emoție și veți reveni, uitători de ale lumii acesteia, în nenumărate rânduri, asupra celor citite, spre a vi le întipări mai adânc în suflet, — ca un băutor pătimaș de absint, ce-și întoarce de nenumărate ori pahărețul său pe buze, spre a sorbi încă odată și încă odată băutura amețitoare, spre a nu lăsa să-i scape o singură picătură.

Când veți citi capitolul din «*La Vie des Abeilles*»

*) Vezi «*Le Temple du hasard*», «*En automobile*», «*Eloge de l'Épée*», în «*Le Double Jardin*» (Paris, Charpentier, XVe mille, 1906), — «*Eloge de la boxe*» în «*L'Intelligence des Fleurs*» (Paris, Charpentier, XIVe mille, 1907).

privitor la «Stupăritul albinelor», acea jertfă minunată, neînțeleasă, nebună, adâncă, fără pildă la nicio altă speță de viețuitoare, pe care o face, rând pe rând, fiecare generație de albine vârstei următoare, nenăscute încă,—părăsind în folosul ei truda unei veri întregi, și ducându-se, cu Regina în frunte, să-și caute, într'o clipă de sfântă rătăcire și uitare de sine, adăpostul sau rostul ei nesigur, în altă parte;—

Când veți face de aproape cunoștința nesfârșitelor clase de muncitoare, feluritelor categorii de specialiști ce întocmesc acest popor chinuit de fiece: matematici, arhitecți, himiști, doamne de onoare, doici ale Reginei, zidari, vânturători, sculptori, gropari, amazoane războinice ale corpului de gardă;—

Când, încremeniți și neîncrezători, veți urmări în «zborul ei nupțial» pe Regina, nădejdea generațiilor Stupului,... ce o singură dată își părăsește poporul și împărăția sa, spre a se avânta în regiuni necunoscute... Uitați-o !.. în revărsatul zorilor... pe o dimineață caldă de vară, pregătită de alte dimineți calde... și fără nici un pic de nor — ca și cum ar fi primit într'adins o poruncă dumnezească, mai dinainte — această ființă privilegiată, singura căreia îi este îngăduit să cugete... o singură clipă, la farmecul îmbătător al amorului... Se avântă... În urma ei, tot poporul de bărbați — noi le zicem «trântori», dar ei au solie aicea jos... nu

colo sus în nouri—... În urma ei, tot poporul de bărbați din stupul ei, din toți stupii vecini... câteva zecimi, câteva sutimi,... în curând, câteva mii... se vor lua pe urmele ei de fecioară crăiasă... o vor urmări cu patimă în văzduh... dar, mândră, ea se înalță tot mai sus,... Ceata se rărește... din câteva mii,... câteva sute,... câteva zeci,... numai câțiva eroi mai pot urmări pe Regină.... Ea și înalță tot mai sus... acolo, unde nici o pasăre nu mai răsbate... Din cei câțiva, a rămas unul singur : cel mai destoinic, cel mai îndrăgostit, cel mai scump...

El cel mai drag!... El a venit
Dintr'un fund de răsărit...
Și fata s'a 'ndrăgit de el...

Se apropie... Se strâng în brațe... Acolo sus, unde nici un ochiu omenesc nu-i poate desluși,— poate numai ochii cu mii de colțuri ai albinelor de jos—sus, unde nici o pasăre nu-i mai turbură... Dar ce grozăvenie neașteptată ! Tocmai în momentul cel mai fericit al împreunării lor fermecate, trăsnet e dintr'odată eroul, de zeul dragostei... El a trecut iubitei lui ființa lui întregă... Săgetat, cade de sus, rob al unei clipe unice de dragoste, singura pentru care a fost trimis pe lumea aceasta, clipă unică de îmbătare și de jertfă, pe care cea mai mare parte din rivalii lui, depășiți în sbor, nu o vor cunoaște-o niciodată...

Când veți fi marturi — câteva pagini mai târziu — la măcelul tuturor bărbaților din stup, socotiți acum de netrebnici, «de trântori», de către întregul popor al fecioarelor harnice — furioase acum — ce-i vor despica cu acele lor, în afară din stup, la lumina speriată a zilei, în mijlocul acelor flori ce nu trebuie de acum înainte să-i mai hrănească ;...

Sau, când,—pe de altă parte,— în scrierea nu mai puțin fermecătoare «*L'Intelligence des Fleurs*», veți face cunoștința unei categorii cu totul opuse de viețuitoare și veți studia toate meșteșugurile, oate plănuirile, toate uneltirile acestor mici ființe plăpânde, nevinovate, șirete, spre a asigura viața generațiilor următoare, prin clipe de dragoste îndelung visate, ele cari au nenorocirea, neștiută de alte ființe, de a fi înlănțuite de pământ și înrădăcinate într'insul ;

Când, cu sufletul strâns, veți asista la suferințele fără margini, pe cari le îndură unele dintr'însele,... în țara pe care noi o socotim cea mai fericită dintre toate, țara florilor, în sudul Franței, pe malul Mediteranei, la Grasse,... unde omul, spaima naturei, smulge florilor, cu înșelăciune, cu cruzime, această taină neînțeleasă a sufletului lor, care se numește *Parfumul*... Iată-le întinse pe patul, pe plăcile lor de tortură... în prada aceluia închizitor prefăcut, Substanța grasă,— unelta omului — ce se apleacă înspre dânsule, le cuprinde în brațe, le învâluie... Prin ce mijloace izbutește acest nelegiuit să le pătrundă în adâncul sufletului, să le ademe-

menească, să le smulgă comoara tăinuită?... A doua zi, la ușa fabricii, căruțe întregi vor căra trupurile victimelor, ce s'au vestejit, dându-și sufletul... Dar ca orice ființă joasă, acel închizitor nevrednic, acea pastă grasă, își are păcatele, își are viciile ei ascunse... Și va pieri prin acele vicii... Cel mai puternic dintre dânsule e acela al beției... Intr'un acces de beție va vinde taina florilor, sufletul lor, mirosul lor îmbătător, alcoolului viclean cu care va sta oclipă în convorbire. La rându-i va fi asvârlită ca o netrebnică... Alcoolul va păstra o clipă taina... Și de pe alcool, sufletele mirositoare, cu plânsetele lor nenumărate, vor trece pe batistele d-voastră, Doamnelor....

.....Când veți afla toate aceste minunății neînchipuite, vă veți și desbrăca de sufletul înfumurat omenesc spre a îmbrățișa pe acela, tot mai sfios, și mai modest, al întregii firi inferioare omului; — și veți înțelege că, în lumea aceasta, stăpânirea adevărului e încă cea mai mare fericire a sufletului; — că sunt lecturi mai însuflețitoare, mai pline de folos și de poezie decât romanele cu cari ne turburăm zadarnic sufletele.....

Veți pricepe că menirea de căpetenie a lui Maurice Maeterlinck, aici pe pământ, a fost de-a aproia sufletește pe om de celelalte viețuitoare

ale naturei, precum a altora va fi fost de a le despărți tot mai tare; de-a privi în om mai mult partea tănuită, inconscientă sufletească, în celelalte ființe tot mai mult partea luminată a sufletului; de a dăruii, în a doua fază a gândirii sale, animalelor și plantelor, un suflet cât mai omenesc*, pe când se silise să nu prețuiască în om, — în întâia fază a gândirii sale — decât partea cea mai firească, cea mai rudimentară, partea animală sau vegetală, a sufletului: sufletul unei flori sau al unei albine...

Același fluid universal străbate pretutindeni, diferit în diferitele ființe, «după cum ele sunt bune sau rele conducătoare de spirit». — Ceea-ce noi numim propășire, îmbunătățire sufletească, e un dar pe care îl împărțim cu toate ființele ce sunt așezate pe treptele de jos ale scării sufletului: dacă am pretins atâta timp contrariul, e din mândria noastră omenească mai întâiu, din neștiință mai în urmă.—Cât timp e, în adevăr, de când ne-am întors privirile noastre distrase sau mândre în spre ființele inferioare? Această inteligență a naturii, care se manifestă în cea mai mare parte din fapturile ei (poate în toate), urmează pretutindeni, ca sub țeasta omului, același drum de șovăiri necurmăte, de nesiguranță, de chibzuiri fără număr...

* Vezi și «*Sur la mort d'un petit chien*» în «*Le Double Jardin*», pp. 1 și urm.

Departa de-a ne găsi înjosiți prin această descoperire, trebuie să simțim o licărire de nădejde tremurând până în adâncul sufletelor noastre. Să ne zicem :

Așa dar, nu suntem singuri ! Geniul sau Duhul Pământului care, poate, e acela al întregului Univers, purcede, — în lupta lui pentru viață, — întocmai cum ar purcede un om : ca și noi, el nu știe încotro merge ; se caută, se descoperă puțin câte puțin, are un ideal turbure, în care se deslușesc totuși câteva linii mari, ce duc în spre o viață mai vioaie, mai deplină, mai nervoasă, mai spirituală... Nu înseamnă oare aceasta că metoadele spiritului omenesc sunt singurele cu putință ?

« Si la nature savait tout, si elle ne se trompait jamais ; si, partout, en toutes ses entreprises, elle se montrait d'emblée parfaite et infaillible, si elle révélait en toutes choses une intelligence incommensurablement supérieure à la nôtre, c'est alors qu'il y aurait lieu de craindre et de perdre courage. Nous nous sentirions la victime et la proie d'une puissance étrangère, que nous n'aurions aucun espoir de connaître ou de mesurer. Il est bien préférable de se convaincre que cette puissance, tout au moins au point de vue intellectuel, est étroitement parente de la nôtre. Notre esprit puise aux mêmes réservoirs que le sien. Nous sommes du même monde, presque entre égaux. Nous ne frayons plus avec des dieux inaccessibles, mais avec des volontés voilées et fraternelles, qu'il s'agit de surprendre et de diriger »*.

* *L'Intelligence des Fleurs*, pp. 104-105. Vezi și pp. 84-107, precum și pp. 259-306 din *La Vie des Abeilles*.

VII

Să răsfoim împreună scrierea «*La Sagesse et la Destinée*»*), care slujește de cheie celei «de a doua manieră» a lui Maurice Maeterlinck.

La început, ea înfățișează același neajuns ca «*Le Trésor des Humbles*»: pare una din scrierile cele mai puțin originale cari există. Temeliile ei, punctul de plecare mai ales, sunt împrumutate perceptelor evanghelice, filosofilor stoici Epictet și Marcu Aureliu, câtorva moderni, printre cari S^t. Simon; în plus, e una din alcătuirile literare cele mai deslănate ce ne-au trecut vreodată prin mână: nici o ordine; aceleași idei sunt expuse în mai multe rânduri: aci îmbucătățit, dincolo în întregime, și mai niciodată la locul lor firesc, cerut de mersul cugetării; tranzițiile sunt nepregătite. Din fericire, câteva povestiri înduioșătoare, pline de viață, numeroase portrete, slujesc de puncte de regăsire,

*) Ediția noastră: Paris, Charpentier, X^e mille, 1911.—
Intâia ediție, din 1898.

— printre cari acela al eroinei romane Eponima, al lui Marcu Aureliu, al generalului Paul Emiliu, al lui Ludovic al XIV^{-lea} — *«cet homme, grand dans les petites choses, petit dans les grandes»* —, al strănepotului său Ludovic al XVI^{-lea}, al neîntrecutei și nenorocitei scriitoare engleze Emily Brontë :

Ce rost au aceste două cuvinte: *«La Sagesse»* et *«La Destinée»*? Să învățăm că însemnează unul și același lucru, — căci, deși Soarta își urmează drumul ei firesc, fără a cere povața înțelepciunii noastre înguste, aceasta are însă darul de a da, în sufletul nostru, forma pe care o găsește de cuviință împrejurărilor din afară ale Soartei. Și nu e puțin lucru. Și e totul. Ce e interesant în afară, sau ce ne înspăimântă din afară, nu e ceeace se întâmplă, ci chipul cum cele întâmplăte înrăuresc sufletul nostru, simțimintele pe cari le deșteaptă într'însul, — e nu împrejurarea, ci durerea. Aceste simțiminte vor fi felurite după cum sufletul tău va fi prevăzut într'un chip sau într'altul să le întâmpine: dacă ești Machbeth, ai să vezi împrejurul tău vrăjitoare și dacă ești Jeanne d'Arc ai să vezi împrejurul tău arhangheli... Tot ce absorbim din viață ia neapărat forma cupei noastre sufletești, — și avem în totdeauna cupa pe care ne-o făurește voința, înțelepciunea noastră... Departe de a fi deci în mâna împrejurărilor, aceste împrejurări sunt în puterea noastră. Fericirea noastră atârnă mai ales de noi

înşine. In ce chip? Ascultați această de-a doua parte a rețetei lui Maeterlinck:

Neamestecând mai întâi înțelesurile acestor două cuvinte, cari par așa de aproape: «Sagesse» și «Raison» («Înțelepciune» și «Cumințenie», am zice în limba noastră). «Cumințenia» e numai mintea noastră, «Înțelepciunea» e mintea și inima noastră, e tot sufletul nostru. «Cumințenia» ne învață mai ales să ne folosim de lecțiunile vieții și să ne îngrijim de noi înși-ne (de unde expresia: a se învăța minte), e mai egoistă dară; «Înțelepciunea» privește mai ales în afară de noi și e iubirea de alții; — «Cumințenia» e cu deosebire negativă, ea ne povățuește de cele mai multe ori ce trebuie să nu facem, de ce trebuie să ne ferim: e expresiunea fricei noastre firești; «Înțelepciunea», în întâiul rând, ce trebuie să întreprindem: e expresiunea curagiului nostru dobândit... Să ne închipuim că avem bogății nenumărate. Ce ne învață «Cumințenia?» Să nu le risipim, să le păstrăm, să le îmulțim...; pentru ea bogățiile sunt un scop. «Înțelepciunea» ne învață dimpotrivă să le privim ca pe niște deșertăciuni pământești, să le întrebuintăm cel puțin în alinarea suferinței aproapelui: pentru ea bogățiile vor fi un mijloc...

Și tot așa nu trebuiesc amestecate la o laltă înțelesul celui alt cuvânt «Destinée» cu al cuvântului trist ce pare așa de înrudit cu dânsul, așa de învecinat: «La Mort». Dar așa pricepem, de regulă.

Când rostim cuvântul «Soartă» nu e nimeni care să nu-și închipue ceva întunecos, fără leac, groaznic... În fundul gândirii oamenilor, Soarta nu e altceva decât drumul care duce la Moarte, adăstând să fie Moartea însăși... Soarta poate fi drumul care duce la fericire, întru cât a fi fericit atârnă de fiecare. Orișicum, nu e nedrept să nu privim de loc spre fericirile noastre... Să reducem toată existența noastră la singurul minut care o încheie? *«Și dacă treizeci de ani duc la o moarte datorită întâmplării, cei treizeci de ani să ne apară pierduți în întunericul unei clipe dure-roase?»*

Să nu luăm iarăși drept fericire adevărată adâncă, ce-și are locașul în fundul sufletului omenesc, — pe acele arătări vremelnice și înșelătoare ale fericirii... Ne închipuim totdeauna fericirea în afară și o judecăm în alții după ceea-ce ar trebui să fie în noi. Ne zicem că trebuie să aibă pururea aceeași înfățișare, să se alcătuească din stăpânirea cutăror și cutăror lucruri. Nimic mai înșelător, căci fericirea fiecăruia ia forma lui sufletească și nu ne e dat să știm, în totdeauna, din ce elemente se pot alcătui în fundul fiecăruia. Mai de grabă, nenorocirea are vecinic aceeași voce, — și încă aceeași voce zgomotoasă, — fericirea face cu atât mai puțin zgomot, cu cât devine mai adâncă. *«Când punem nefericirea într'una din farfuriile balanței, fiecare asvârlă în cealaltă ideea ce 'și-o face despre fericire. Sălbatecul are să pună alcool, praf și*

*pene ; omul civilizată, un pumn de aur și câteva zile de beție ; dar înțeleptul pune o mie de lucruri pe care nu le vedem, poate întreg sufletul său, și chiar nenorocirea, pe care va fi purificat-o...**».

Fericirea nu e nici veselia. A fi vesel e, câteodată, a fi fericit, dar a fi fericit nu e mai niciodată a fi vesel. Numai micile fericiri de o clipă zâmbesc... Ajunsă însă la oarecare înălțime, «*fericirea statornică e tot atât de gravă cât și o tristete nobilă...*»

Aceasta nu înseamnă că Fericirea e Resemnarea sau Jertfa. Fericirea nu e exterioară, dar nu e negativă. Când au luat fericirea drept renunțarea la plăceri, Stoicii s'au înșelat desigur, și când Creștinismul a făcut-o să consistă în jertfa necurmată de sine, s'a înșelat de asemenea... Resemnare, Jertfă : acestea sunt, de cele mai multe ori, virtuți parazite ale sufletului... Ele înseamnă părăsirea câmpului de luptă al vieții, sunt trista dovadă a neștiinței noastre, sau a neputinței, sau a lenei noastre... Înainte de a exista pentru alții, și spre a putea exista pentru alții, e de datoria noastră să existăm pentru noi. Înainte de a dăruia, trebuie să dobândim... Să ne încredințăm odată pentru totdeauna că datoria de căpetenie a sufletului nostru e de a fi cât mai întreg, cât mai fericit, cât mai neatârnat, cât mai desăvârșit cu putință.... Nu

* *La Sagesse et la Destinée*, p. 123.

devii generos, și nu devii cu adevărat umil, decât când ai o luminată și puternică conștiință de tine. Acestui scop îi poți jertfi patima jertfirii ea însăși... «Să nu facem ca paznicii farului din poveste, cari împărțeau săracilor de prin colibecele vecine undelemnul felinarelor celor mari, ce trebuiau să lumineze Oceanul...» «Ori cât de mică ar fi lampa ta, nu da niciodată undelemnul ce o hrănește, ci numai flacăra ce o încununează.....» Auziți: «Niciodată undelemnul!» Cum vom da substanța însăși din care e întocmită lampa noastră?

Iată tot ce nu e Fericirea.

Ce e dară? E un simțământ tânăr pe lume, un simțământ în fașă, pe care nu l-a cunoscut omenirea de altă dată, o născocire a vremurilor noastre, pe care o va cunoaște mai ales și o va desăvârși viitorul. Întăia ei însușire e de a se răspândi dela un om la altul, de a fi molipsitoare, și de aceea e o datorie a fi cineva fericit... «Să încercăm să zâmbim, pentru ca frații noștri să zâmbească și dânsii, și apoi să zâmbim mai din inimă, fiindcă i-am văzut pe ei zâmbind...»

Fericirea e un simțământ multiplu. Ea consistă:

Înainte de toate, din dragoste. Din dragostea semenilor, din dragostea tuturor semenilor. Un singur lucru e de desprețuit pe lume: Disprețul. Cu cât ne ridicăm mai sus în lumea sufletelor, cu

atât ne simțim mai apropiați de ceilalți semeni ai noștri, cu atât îi înțelegem mai adânc și — ciudat! — cu atât suntem mai înțeleși de dânșii.

«En général, c'est parmi les âmes qui ont fait le moins d'efforts pour se comprendre qui l'on trouve le plus d'âmes incomprises...»*

În al doilea rând, Fericirea e întocmită din cugetare. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă din întinderea cât mai departe, înăuntru nostru, a razei de lumină a conscientului. De subliniat această deasă revenire a lui Maeterlinck asupra nevoei educației conscientului. Dacă necazurile vieții n'au izbutit să sporească în tine obicinuița minței de a-și trece pe dinaintea cele întâmplate, dacă nu te-au făcut din ce în ce mai știutor de tine, mai stăpân pe tine, zadarnic le-a mai trimes soarta să se abată asupra-ți: solia lor e tocmai să preschimbe sufletele, să înalțe pe cele superioare, să istovească pe cele nemernice... Și în zadar vei fi iubit, și în zadar vei fi suferit, și în zadar te vor fi trădat alții...

În sfârșit, Fericirea e acțiune... Acțiune?... «*Ce lung e — la cei mai mulți dintre oameni — drumul ce duce dela sufletul lor la viața lor..*» «*O gândire largă și desinteresată e un lucru minunat, dar realitatea nu începe decât dela acțiune...*» «*O mie de intenții nu prețuesc cât un singur gest...*»

* *Ibid.*, p. 249.

Acțiune ! Conștiință ! Nevoie pentru fiecare suflet de a ieși din sine ! Câte elemente noi introduce Maeterlinck în această din urmă parte a gândirii sale filosofice, în această de a doua parte a rețetei sale pentru viață ! Cel mai însemnat din aceste elemente, cel mai personal, cel mai mântuitor e acest frumos amestec, e această frumoasă descoperire că, la urma urmelor, fericirea e unul și același lucru cu datoria, că datoria e același lucru cu fericirea, că egoismul bine înțeles e același lucru cu iubirea aproapelui bine înțeleasă.

Să nu ne temem de nedreptățile soartei. Căci, mai întâi, ale cărei soarte ? Soarta suntem noi, căci nu ne privește,—în curgerea nesfârșită a împrejurărilor din afară, decât forma nemuritoare pe care vor lua-o în noi. Dar poate că ceea-ce ne neliniștește câteodată, în aceste mari nedreptăți ale Soartei din afară, e tăgăduirea vădită a oricărei legi morale... Intru cât aceasta ne poate abate din mersul nostru ? Dacă ar exista câte o răsplată sigură pentru fiecare din faptele noastre bune, dacă toată lumea ar aștepta mai dinainte, matematic, răsplata sau pedeapsa fiecăreia din acțiunile sale, ar mai avea vreun merit fapta morală ? Dacă e o bucurie omenească să faci binele urmărind un țel hotărât, nu e o bucurie deasupra omului, o bucurie dumnezească să faci binele pentru el însuși, fără nicio nădejde, în înțeleapta așteptare a oricărui rezultat final ?

Și tot astfel, ce ne pasă de nerecunoștința semenilor noștri? Înțeleptul nu blesteamă pe nerecunoscător; nu blesteamă nici nerecunoștința; el nu-și zice nici: «Sunt mai bun decât omul acesta», nici: «N'am să cad în păcatul lui». Ci nerecunoștința îl învață că există în binefacere bucurii mai largi, mai puțin personale și mai potrivite cu viața în genere decât acelea pe cari le așteaptă dela recunoștință... *)

Și pentru acelaș cuvânt, înșfârșit, nu trebuie să ne mai turbure nici una din amăgirile neenumărate ale vieții. Suntem nedrepti cu amăgirile... Ele sunt primele zâmbiri ale adevărului... În loc de a ni le socoti ca dușmance, să ni le facem aliate... Lipsa ceva visurilor noastre, dacă n'am fost aprobate de către viață:

«On est souvent injuste envers les désillusions. On leur donne un visage chagrin, pâle, découragé; elles sont, au contraire, les premiers sourires de la vérité. Vous êtes un homme de bonne volonté, vous aspirez à être juste, utile, sage et heureux, mais si une désillusion vous attriste, c'est donc que vous regrettez le mensonge dans lequel vous étiez? Aimez-vous mieux vivre dans le monde de vos erreurs et de vos rêves que dans celui de la réalité? Les meilleurs volontés se perdent trop souvent autour de la lutte d'un beau songe contre une

*) Citiți cu băgare de seamă și minunatele pagini: «Il a vécu comme le pauvre transporté brusquement du fond de sa cabane dans un palais immense...» (pp. 209—210)

loi inévitable, dont elles n'aperçoivent la beauté qu'après que le beau a épuisé leurs forces... N'est-ce pas, tout compte fait, la vérité même que votre illusion recherchait, si eile était sincère? Apprenons à nous faire de nos désillusions une troupe d'amies mystérieuses et fidèles, de conseillères incorruptibles. Si l'une d'elles, plus cruelle que les autres, nous abat un instant, ne nous disons pas en sanglotant: la vie n'est pas aussi belle que nos rêves; disons-nous: il manquait quelque chose à nos rêves, puisqu'ils n'ont pas été approuvés par la vie... Chaque déception, chaque amour méconnu, chaque espoir anéanti ajoute un certain poids au poids de votre vérité, et plus les illusions tombent autour de vous, plus noblement, plus sûrement apparaît la grande vérité, comme le soleil qu'on aperçoit plus clairement entre les branches dépouillées de la forêt d'hiver*)).

Să ne reculegem dar, să tăcem, să ne cufundăm în noi înși-ne; dar reculegerea, tăcerea, cufundarea în sine să fie un mijloc, nu un scop.

Să ne reculegem, ca să ne cunoaștem. Să ne cunoaștem, ca să ne îmbunătățim. Să ne îmbunătățim, ca să fim folositori... Și astfel vom fi fericiți, și vom răspândi fericirea împrejurul nostru... Și atunci vom fi fericiți încă odată...

*) *Ibid.*, pp. 299-301.

VIII

Intr'o «a treia» și de pe urmă «manieră», Maurice Maeterlinck revine pe urma tuturor gândirilor sale de odinioară și caută să le dea forma lor definitivă. De astă dată medicul, ce se înșelase odată, recitește cu băgare de seamă întreaga lui ordonanță, chibzuește din nou asupra dozelor prescrise, se întreabă dacă n'ar fi mai bine să sporească pe unele, să împuțineze pe altele, îndreptează unele greșeli materiale rezultate din graba redactării și, după ce asvârlă o ultimă privire asupra întregului, o înaintează însfârșit, plin de încredere, bolnavului.

Le «*Temple enseveli*» (1902), «*Le Double Jardin*» (1904), studiile ce încheie volumul intitulat «*L'Intelligence des Fleurs*» (1907) — neîntrecuta feerie filozofică «*L'Oiseau bleu*» (1908), iată cel din urmă cuvânt al carierei sale literare.* Nu le citiți...

* Autorul pare a nu avea o stimă deosebită pentru piesele «*Ariane et Barbe Bleue*» și «*Socur Béatrice*», cari

dacă nu le puteți citi cu mintea odihnită, în clipe de desăvârșită liniște. Veți băga de seamă atunci că Maurice Maeterlinck nu se sfiește să aducă din nou în discuție doctrinele ce-i erau dragi odinioară, să se reîntoarcă spre dânsule cu mai multă patimă ca niciodată, să le părăsească iarăși, să combine în doze felurite preceptele conținute în scrierile din «prima» și din «a doua manieră», să se aplece, părtinitor, aci în spre unele, aci în spre altele.

«*Le Temple enseveli*» («Temple enseveli!» templul cufundat: iarăși sufletul omului, — ceea-ce numea odinioară: «*Le Trésor des Humbles*») e

în adevăr, n'au o valoare deosebită. Aceste încercări, fiind încă din 1901, adică ulterioare volumului «*La Sagesse et La Destinée*», se resimt de înrăurirea acestuia, în sensul că sunt, pentru întâia oară, în repertoriul lui Maeterlinck, piese, în înțelesul obicinuit al cuvântului, piese cu acțiune. — Și mai nenorocită e încercarea «*Joyzelle*» (1903) în care autorul revine stângaci — și fără nici o îndreptățire de astă dată — la concepția dramatică a primei sale maniere. Această producție neașteptată se explică cu atât mai puțin cu cât Maeterlinck ne dăduse, în interval, zguduitoră dramă «*Monna Vanna*» (1902), piesă de acțiune și în care analizează pentru întâia dată sbuciumările unui suflet conștient silit să lupte cu împrejurări externe prea grele. Învațământul ce pare a se desprinde din această piesă e că adesea ori viața e așa de neînțeles alcătuită, și atât de plină de contraziceri și de surprinderi, în cât ești silit să minți spre a fi crezut, nevoit să te tăvălești în mocirlă, spre a trece drept un suflet plin de prihană.

o scriere în care autorul revine la prima lui concepție, cu o nuanță — dar numai în titlu — de o și mai mare amărăciune. Sufletul omenesc în întregime, nu numai în adâncimile lui, e cufundat în ceață. El trăește, în adevăr, în cele trei clipe: trecutul, viitorul, momentul de față... Trecutul, acest «oraș părăsit care doarme departe îndărăt, cufundat în brumă... despărțit de momentul de față și de cele ce vin printr'un fluviu pe care nu-l mai poate nimeni străbate.» Viitorul, acest oraș nelocuit încă, cu clădiri și vârfuri nesigure, asvârlit în partea opusă a zării... Clipa de acum, nesigură iarăși, pe care o stăpânește tot mai mult soarta nestatornică, «La Chance», clipă care se aprinde și se stinge continuu... Sub un titlu posomorât, se ascunde însă o gândire mult mai optimistă și mai zâmbitoare: Nu vă lăsați să fiți copleșiți de amintirile, de remușcărilor vieții trecute, și nici de chemările ei ispititoare... Trecutul se lasă să fie privit și înlădiat de către privirea noastră actuală... el ia forma vasului, în care gândirea noastră îl culege astăzi. «Ca să smulgem trecutului ceea ce dânsul conține mai prețios—și conține mai toate bogățiile noastre, — trebuie să mergem în spre el la ceasurile în cari suntem plini de puteri, să intrăm biruitori, stăpâni, în ținutul său, să alegem ce ne priește și să-i lăsăm tot restul, oprindu-l de a trece pragul fără porunca noastră. Poate că o să se împotrivească... Dar noi o să

facem ce ne-am pus în minte, n'o să întoarcem capul, înlăturând cu mâna ceata amintirilor, întocmai precum Ulysse, în noaptea cimeriană, cu sabia lui dedea la o parte toate umbrele morților... pe cari n'avea solia să le consulte. Vom merge drept la cutare bucurie, la cutare părere de rău, la cutare remușcare, a cărui povară ne e trebuincioasă, vom pune întrebări hotărâte culărei nedreptăți, fie că avem în gând să o îndreptăm, de se mai poate, fie că vrem... să câștigăm... puterea trebuincioasă spre a ne ridica deasupra nedreptăților pe cari ne mai simțim în stare să le făptuim astăzi».*)

Tot așa viitorul nostru poate fi făurit de noi, stă în mâna noastră, zace, în fiecare moment, în fundul sufletului nostru, de unde împrejurările se încearcă să-l depene în afară... E minune că nu-l întrezărim când vrem... în noi, înainte de a fi proiectat dincolo... — Iar Soarta nestatornică ce cârmuește clipită după clipită toată viața noastră, e întrezărită și dânsa, în fiecare clipită ce trece, de inconștientul nostru... Rămâne să ne lăsăm cât mai mult în seama naturii noastre negânditoare, care ne duce, întoldeauna, fără greș, la țintă...

În «*Le Double Jardin*», mai mult «a doua manieră» domnește, cu o nuanță — în titlu — mai surâzătoare... Acest volum e o serie de articole cu subiecte felurite... «*Double Jardin*»! titlu simbolic, care

*) *Le Temple enseveli*, Paris, Charpentier, XIXe mille, 1911, pp. 210—211.

pare a înfățișa sufletul nostru iarăși, sufletul nostru cu cele două priveliști ce-i sunt hărăzite de fire: propriile lui adâncimi, lumea din afară,—sufletul confundat în sine sau sburând împrejurul lui însuși... fericit când știe să privească sau să se privească cu liniște și pricepere...

Citiți mai ales «*Pasărea măiastră*» («*L'oiseau bleu*») în care amândouă manierele se împreună, înfârșit, în doze armonioase. «*L'oiseau bleu*» e pasărea idealului, pasărea fericirii, pasărea făcătoare de minuni, călăuza omului în viață... Această pasăre în piesa lui Maeterlinck e căutată pretutindeni, găsită pretutindeni, pierdută pretutindeni. Mai întâi în «*Țara Amintirii*» (se va fi ascuns, poate, în trecutul îndepărtat al omenirii,—vor fi cunoscut-o cei bătrâni!), apoi în «*Palatul nopții*» (printre tainele înfricoșătoare sau zâmbitoare ale existenței,— printre Stafii, printre Boale, printre Răsboae, printre Stele, printre Cântece de privighetoare sau Mirezme vrăjite), în fundul Naturii tăcute (a acelei Naturi ce ispitește pe om și-i insuflă groaza totdeauna... amintindu-i parcă, în liniștea ei adâncă, întreruptă de murmure neînțelese, toate greșelile, toate vinile, toate nelegiuirile săvârșite dela început de speța omenească față de celelalte fapte ale firii), — în lumea morților, la cimitir (se va fi ascuns pasărea măiastră, în cutare groapă, sub țeasta cutărui mort, care a dus astfel, cu dansul, sub pământ fericirea lumii întregi... dar mormintele se înalță dinaintea ochilor

noștri încremenți și dintr'însele răsar frunzișuri, umbrare, flori mirositoare, păduri, o întreagă vegetație uimitor de bogată, iar freamătul frunzelor se aude fășiind : « *Totul se preschimbă.. nu există moarte.. nu e o lume a morții... nu sunt morți!* »); înfârșit, e căutată în lumea Plăcerilor de tot felul, în lumea ce va fi să fie... Unde e Pasărea măiastră?..

..Pretutindeni...nicăiril...Își pierde zborul, își pierde culoarea, își pierde răsufierea, venind la lumina zilei... Cei ce o caută fără preget sunt doi copii : Tyltyl (șapte ani?) desghețat, neștiutor de Păcat și de Spaimă, ca Siegfried și ca Parsifal ai lui Wagner, dar fără experiență, greșit povățuit... Alături de el, mica tovarășă de azi a vieții sale, Mytyl (patru-cinci ani, — jumătate de «Tyl», numele familiei; el, de două ori energia familiei: «Tyl-tyl»), plăpândă, tricoasă, încrezătoare, nedreaptă, lipsită de inițiativă și sdrobitoare de inițiativă... Călătoria lor se petrece într'un vis... Un copil : Omul ; o fetiță, simpatică și primejedioasă : Femeea ; visul : Viața însăși... Sunt întovărășiți copiii de o ființă superioară : Lumina, — «La Lumière», — Conștiința... Dispare continuu pasărea... Cei doi copii se deșteaptă totuși mulțumiți... De ce ? fiindcă au căutat.. Amintirea pasărei îi va urmări vecinic... căci fericirea stă nu în a găsi, ci în a căuta pururi... călăuziți de un ideal vecinic atins, pierdut vecinic...

Acesta pare a fi ultimul cuvânt al filosofiei lui Maurice Maeterlinck.

pare a înfățișa sufletul nostru iarăși, sufletul nostru cu cele două priveliști ce-i sunt hărăzite de fire: propriile lui adâncimi, lumea din afară,—sufletul confundat în sine sau sburând împrejurul lui însuși... fericit când știe să privească sau să se privească cu liniște și pricepere...

Citiți mai ales «*Pasărea măiastră*» («*L'oiseau bleu*») în care amândouă manierele se împreună, înfârșit, în doze armonioase. «*L'oiseau bleu*» e pasărea idealului, pasărea fericirii, pasărea făcătoare de minuni, călăuza omului în viață... Această pasăre în piesa lui Maeterlinck e căutată pretutindeni, găsită pretutindeni, pierdută pretutindeni. Mai întâi în «*Țara Amintirii*» (se va fi ascuns, poate, în trecutul îndepărtat al omenirii,—vor fi cunoscut-o cei bătrâni!), apoi în «*Palatul nopții*» (printre tainele înfricoșătoare sau zâmbitoare ale existenței,— printre Stafii, printre Boale, printre Răsboae, printre Stele, printre Cântece de privighetoare sau Mirezme vrăjite), în fundul Naturii tăcute (a acelei Naturi ce ispitește pe om și-i insuflă groaza totdeauna... amintindu-i parcă, în liniștea ei adâncă, întreruptă de murmure neînțelese, toate greșelile, toate vinile, toate nelegiuirile săvârșite dela început de speța omenească față de celelalte făpturi ale firii), — în lumea morților, la cimitir (se va fi ascuns pasărea măiastră, în cutare groapă, sub țeasta cutărui mort, care a dus astfel, cu dânsul, sub pământ fericirea lumii întregi... dar mormintele se înalță dinaintea ochilor

noștri încremeniți și dintr'insele răsar frunzișuri, umbrare, flori mirositoare, păduri, o întregă vegetație uimitor de bogată, iar freamătul frunzelor se aude fășiind : «*Totul se preschimbă.. nu există moarte.. nu e o lume a morții... nu sunt morți!*»); însfârșit, e căutată în lumea Plăcerilor de tot felul, în lumea ce va fi să fie... Unde e Pasărea măiastră?..

..Pretutindeni...nicăiri!..Iși pierde zborul, își pierde culoarea, își pierde răsufarea, venind la lumina zilei... Cei ce o caută fără preget sunt doi copii: Tytyl (șapte ani?) desghețat, neștiutor de Păcat și de Spaimă, ca Siegfried și ca Parsifal ai lui Wagner, dar fără experiență, greșit povățuit... Alături de el, mica tovarășă de azi a vieții sale, Mytyl (patru-cinci ani, — jumătate de «Tyl», numele familiei; el, de două ori energia familiei: «Tyl-tyl»), plăpândă, tricoasă, încrezătoare, nedreaptă, lipsită de inițiativă și sdrobitoare de inițiativă... Călătoria lor se petrece într'un vis... Un copil: Omul; o fetiță, simpatică și primejedioasă: Femeea; visul: Viața însăși... Sunt în-tovarășiți copiii de o ființă superioară: Lumina, — «La Lumière», — Conștiința... Dispare continuu pasărea.. Cei doi copii se deșteaptă totuși mulțumiți.. De ce? fiindcă au căutat.. Amintirea pasărei îi va urmări vecinic... căci fericirea stă nu în a găsi, ci în a căuta pururi... călăuziți de un ideal vecinic atins, pierdut vecinic...

Acesta pare a fi ultimul cuvânt al filosofiei lui Maurice Maeterlinck.

Trebue să căutăm, chiar de am căuta în zadar sau chiar de n'am găsi decât deslegări vremelnice ale problemei vieții. Ne trebue o pasăre albastră, o pasăre măiastră. Mai ales azi — în această clipă curioasă a istoriei omenești — în care ieșim din credința cea veche — nu spre a intra într'o nouă credință, cum s'a văzut de atâtea ori în trecut — ci spre a intra în desăvârșita necredință... când eșim din religie, spre a intra... nicăiri! Momentul e grav. Ne trebue o chibzuință de zece ori mai puternică. Ce vom face? Ne vom păstra cu putere, cu strășnicie, cu încăpățănare, vechile noastre porniri sufletești, vechile noastre aspirații, vechile noastre virtuți, toate aceste *«instincte trebuitoare îndeplinirii Soartei noastre»* ce duc la îmbunătățirea noastră. Dar la ce bun — ni se va zice — de vreme ce ele nu mai sunt întemeiate pe nici o religie? Dar tocmai ele au dat naștere credințelor religioase — și nu au ieșit dintr'însele. Să ne păstrăm deci mai mult ca întotdeauna sufletul nostru nepătat. Atât ne mai rămâne. Minteă noastră iscoditoare, cu toate roadele ei minunate — printre cari, religia — e fiica sufletului nostru primitiv, bine îndrumat și larg,* care nu se se înșală niciodată și care va ști să înlocuiască religia pe care el însuși a zămislit-o... *)

*) Cf. *«L'Inquiétude de notre morale»*, în vol. *«L'Intelligence des Fleurs»*, pp. 165 și urm.

În așteptarea noilor roade sufletești, să nu încetăm deci de a ne îmbunătăți mai departe. Religia a fost fiica și nu muma, și nu pricina acestei dorinți veșnice de îmbunătățire. Să mergem mai departe pe acest drum croit dela început de sufletul nostru inconștient, dar sigur de sine... Căci cine știe? poate că suntem totuși nemuritori.. Nu, firește, din punct de vedere trupesc. Din acest punct de vedere suntem trecători... O știm. Și nici nu ne pasă de aceasta. Și e și bine că este așa... Și nu e vorba nici de nemurirea acelei facultăți înguste omenești, memoria,.. conservare factice, migăloasă, stângace, a tuturor împrejurărilor nevrednice de a fi păstrate în vre-un suflet... E vorba de o nemurire sufletească de o ordine mai înaltă. Poate vom renaște cu o conștiință superioară celei de astăzi,.. poate că ne lipsește, aici jos, printre o mie de alte simțuri, un simț superior aceluia al conștiinței noastre mnemonice, ca să ne bucurăm mai intens, mai conștient, mai desăvârșit de *sul* și de progresele noastre...

Poate?.. Sigur!.. Ne-o spune sufletul nostru de mii de veacuri, dela cea d'întâi scânteere a lui în Univers, dela cel d'întâi atom oglindit într'însul, dela cea d'întâi suferință îndurată... Ne-o spun Bucuriile fără scop ale Artei, ne-o spune Dragostea dezinteresată de Aproapele, ne-o spune Patima Adevărului, două-trei alte simțiminte sau porniri înalte ale firii noastre, fără nici un fel de legă-

tură cu nevoile de toate zilele ale existenței noastre trecătoare, și în contradicere cu dănsese... Să ne purtăm deci ca și cum am ști cu siguranță că suntem nemuritori... *Suntem*, — fără îndoială! Și sufletul nostru va fi cernut dincolo, în lumea existenței nesfârșite, ca printr'o sită și va răzbate numai cu acele simțiminte, numai cu acele gândiri ale lui, numai cu amintirea acelor fapte vrednice ce-l vor fi desprins de timpuriu de existența lui mărginită pământescă. Să trăim deci de pe acum din acea viață viitoare, cu lăcomie, să ne strângem de pe acum «bunuri în cer», cum glăsuște textul Evangheliei...

«Efforçons-nous donc d'écarter de nos yeux, chaque fois qu'un nouveau rêve se présente, le bandeau de notre vie terrestre. Disons-nous que, parmi toutes les possibilités que nous cache encore l'Univers, une des plus probables, des moins ambitieuses et des moins déconcertantes, est certes la possibilité d'un mode de jouir de l'être, plus haut, plus large, plus parfait, plus durable et plus sûr que celui qui nous est offert par notre conscience actuelle. Cette possibilité admise, et il en est peu d'aussi vraisemblables, le problème de notre immortalité est, en principe, résolu. Il s'agit maintenant d'en saisir ou d'en prévoir les modes; et parmi les circonstances qui nous intéressent le plus, connaître la part de nos acquisitions intellectuelles et morales qui passera dans notre vie éternelle et universelle. Ce n'est point l'œuvre d'aujourd'hui ni de demain; mais celle d'un autre jour...»

*«*L'Immortalité*», în volumul *L'Intelligence des Fleurs*, pp. 312—313.

Poate!... Să facem ca și cum... E așa, cu siguranță!... Nu vi se pare oare că, fără nici un fel de îndreptățire bine deslușită, fără nici un fel de argument în plus al minții, fără nicio dovadă nouă, ci printr'o simplă, duioasă, amabilă și bine făcătoare sofismă trece autorul dela fiecare din aceste afirmări la celelalte?..

Problema existenței noastre n'a făcut, de sigur, nici un pas mai mult trecând prin mintea bogată a autorului *Pasărei măiastre*, precum n'a făcut nici unul dela începutul speței noastre, precum nici-odată nu-i va fi îngăduit speței noastre să facă vreunul!.. Sunt întrebări în privința cărora vom privi tot atât de neștiutori la stingerea acestei planete, cât eram la răsărirea noastră pe planetă. *Ignoramus et Ignorabimus!*

Să mulțumim totuși marelui învățat, marelui poet, marelui gânditor dela St. Wandrille că s'a întors în spre speța noastră cu mai multă îndurare și omenie decât o fac de obicei colegii săi, marii învățați, marii poeți, marii filosofi...; că a încercat, în partea întâia și în partea a doua a rețetei sale sufletești, să aurească hapul existenței noastre; că a turnat untdelemn binefăcător peste rănilile noastre pururi deschise; că a știut să amestice la olaltă Datorie și Fericire; să mulțumească grelele cerinți ale mentalității noastre contemporane; că ne-a făcut să auzim un cor de îngeri dincolo de zidul temniței noastre; că a presărat cu flori drumul spinos al vieții; că ne-a dat pilda unui suflet frumos ce știe să

se înalțe; că, în acest moment de stingere a oricărei credințe strămoșești în suflete, a știut să aprindă pentru noi, departe, în zare, un ideal...

Acest ideal se exprimă prin două cuvinte magice—e propriul spiritelor mari de a găsi totdeauna leacuri simple, formule ușor de reținut și de urmat—... Aceste cuvinte călăuzitoare ale existenței sunt :

Bunătate !

Tăcere !

În așteptarea noilor roade sufletești, să nu încetăm deci de a ne îmbunătăți mai departe. Religia a fost fiica și nu muma, și nu pricina acestei dorinți vecinice de îmbunătățire. Să mergem mai departe pe acest drum croit dela început de sufletul nostru inconștient, dar sigur de sine... Căci cine știe? poate că suntem totuși nemuritori.. Nu, firește, din punct de vedere trupesc. Din acest punct de vedere suntem trecători... O știm. Și nici nu ne pasă de aceasta. Și e și bine că este așa... Și nu e vorba nici de nemurirea acelei facultăți înguste omenești, memoria,.. conservare factice, migăloasă, stângace, a tuturor împrejurărilor nevrednice de a fi păstrate în vre-un suflet... E vorba de o nemurire sufletească de o ordine mai înaltă. Poate vom renaște cu o conștiință superioară celei de astăzi,.. poate că ne lipsește, aici jos, printre o mie de alte simțuri, un simț superior aceluia al conștiinței noastre mnemonice, ca să ne bucurăm mai intens, mai conștient, mai desăvârșit de *eul* și de progresele noastre...

Poate?.. Sigur!.. Ne-o spune sufletul nostru de mii de veacuri, dela cea d'întâi scânteere a lui în Univers, dela cel d'întâi atom oglindit într'însul, dela cea d'întâi suferință îndurată.. Ne-o spun Bucuriile fără scop ale Artei, ne-o spune Dragostea dezinteresată de Aproapele, ne-o spune Patima Adevărului, două-trei alte simțiminte sau porniri înalte ale firii noastre, fără nici un fel de legă-

tură cu nevoile de toate zilele ale existenței noastre trecătoare, și în contradicere cu dănsese... Să ne purtăm deci ca și cum am ști cu siguranță că suntem nemuritori... *Suntem*, — fără îndoială! Și sufletul nostru va fi cernut dincolo, în lumea existenței nesfârșite, ca printr'o sită și va răzbate numai cu acele simțiminte, numai cu acele gândiri ale lui, numai cu amintirea acelor fapte vrednice ce-l vor fi desprins de timpuriu de existența lui mărginită pământească. Să trăim deci de pe acum din acea viață viitoare, cu lăcomie, să ne strângem de pe acum «bunuri în cer», cum glăsuște textul Evangheliei...

«Efforçons-nous donc d'écarter de nos yeux, chaque fois qu'un nouveau rêve se présente, le bandeau de notre vie terrestre. Disons-nous que, parmi toutes les possibilités que nous cache encore l'Univers, une des plus probables, des moins ambitieuses et des moins déconcertantes, est certes la possibilité d'un mode de jouir de l'être, plus haut, plus large, plus parfait, plus durable et plus sûr que celui qui nous est offert par notre conscience actuelle. Cette possibilité admise, et il en est peu d'aussi vraisemblables, le problème de notre immortalité est, en principe, résolu. Il s'agit maintenant d'en saisir ou d'en prévoir les modes; et parmi les circonstances qui nous intéressent le plus, connaître la part de nos acquisitions intellectuelles et morales qui passera dans notre vie éternelle et universelle. Ce n'est point l'œuvre d'aujourd'hui ni de demain; mais celle d'un autre jour...»

*«L'Immortalité» în volumul *L'Intelligence des Fleurs* pp. 312—313.

Poate!... Să facem ca și cum... E așa, cu siguranță!... Nu vi se pare oare că, fără nici un fel de îndreptățire bine deslușită, fără nici un fel de argument în plus al minții, fără nicio dovadă nouă, ci printr'o simplă, duioasă, amabilă și bine făcătoare sofismă trece autorul dela fiecare din aceste afirmări la celelalte?..

Problema existenței noastre n'a făcut, de sigur, nici un pas mai mult trecând prin mintea bogată a autorului *Pasărei măiastre*, precum n'a făcut nici unul dela începutul speței noastre, precum nici-odată nu-i va fi îngăduit speței noastre să facă vreunul!.. Sunt întrebări în privința cărora vom privi tot atât de neștiutori la stingerea acestei planete, cât eram la răsărirea noastră pe planetă. *Ignoramus et Ignorabimus!*

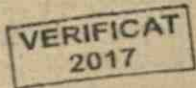
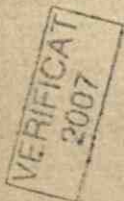
Să mulțumim totuși marelui învățat, marelui poet, marelui gânditor dela St. Wandrille că s'a întors în spre speța noastră cu mai multă îndurare și omenie decât o fac de obicei colegii săi, marii învățați, marii poeți, marii filosofi...; că a încercat, în partea întâia și în partea a doua a rețetei sale sufletești, să aurească hapul existenței noastre; că a turnat untdelemn binefăcător peste rănile noastre pururi deschise; că a știut să amestice la olaltă Datorie și Fericire; să mulțumească grelele cerinți ale mentalității noastre contimporane; că ne-a făcut să auzim un cor de îngeri dincolo de zidul temniței noastre; că a presărat cu flori drumul spinos al vieții; că ne-a dat pilda unui suflet frumos ce știe să

se înalțe; că, în acest moment de stingere a oricărei credințe strămoșești în suflete, a știut să aprindă pentru noi, departe, în zare, un ideal...

Acest ideal se exprimă prin două cuvinte magice—e propriul spiritelor mari de a găsi totdeauna leacuri simple, formule ușor de reținut și de urmat—... Aceste cuvinte călăuzitoare ale existenței sunt :

Bunătate !

Tăcere !

In aceeași editură :

E. Lovinescu : Sonete și fantazii	1,25
M. Sadoveanu : Un instigator	1,25
D. Anghel : Oglinda fermecată	1,50
St. O. Iosif : Cântece	2,—
I. Chiru-Nanov : Peste Dorna	1,50
Pompiliu Eliade : Cu privire la Maeterlinck	1,—

Cetiți :

„FLACĂRA“

Revistă literară și socială.

Prețul 10 bani exemplarul. — În străinătate 20 bani. — Abonamentul 6 lei pe an. — La această revistă colaborează absolut toți scriitorii români de seamă, atât din țară cât și de peste hotare.

BUCUREȘTI

„Tipografia Românească“

Str. Izvor, 14